

אדר תשנ"ו - מרץ 1996

ספרות ילדים ונוער

שנת העשרים ושתיים

חוברת ג' (87)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות ליילי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
ד"ר אסתר טרסי-גיא, אביבה לוי, עדה קרן, דליה שטיין
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-293801/2

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 814690 829688 - 02

עיון ומחקר

האנשת החיות כאמצעי לחינוך ולביקורת

על "מר ארנב וחבריו" לנירה דור¹

עאת: לאה חובב

א. פתיחה

תופעה רווחת בספרות הילדים היא, שהמספר חש בצורך לשמש כמחנך. הוא מעריך על הקוראים משפע רעיונותי, מהדיר בליבם את תפישת עולמו, ומבקש לעצב את עולמם שלהם. בספרות הילדים המודרנית לא יאה לבטא בפירוש את המלה "חינוך". סיפור הבא לחנך באופן ישיר הוא סיפור דיאקטי שבולטת בו הטפת המוסר, דבר השנוא על הילד הקורא ואף אינו ראוי בעיני המבקרים. הקניית ערכים חינוכיים לקורא מוטב לה שתיעשה בעקיפין ובדרך אגב. כשהסיפור מהנה ומושך, מפנים הקורא הצעיר את המשתמע ממנו, וסופג את דעותיו ורעיונותיו של המספר בבלי דעת וללא התנגדות.

אחת הדרכים הנפוצות להשגת מטרה זו היא השימוש בדמויות מעולם בעלי-החיים והאנשתן. המספר מפגיש את הקוראים עם דמויות השונות מהם בהווי חייהן, בשיחן ובשיגן. כך מוחצנת העלילה, והקורא יכול להתבונן בבעלי-החיים המדברים ופועלים, כאילו אין הדברים נוגעים בו ובעולמו כלל ועיקר. תכסיס זה יוצר ריחוק ומבט אובייקטיבי מצד הקורא, שאינו חש מעורבות אישית. באמצעות האנשת בעלי-החיים מועברים לעיתים לקורא הצעיר המסרים העמוקים ביותר.

אמצעי ספרותי זה רווח כבר שנים רבות במשלי החיות. אולם שם מובא המסר באופן גלוי וישיר בגמשל. בסיפורי ילדים רבים משמשים בעלי החיים כנושאי רעיונות ומייצגי טיפוסים אנושיים שונים בחברה. סיפורה המחורז של לאה גולדברג, "דירה להשכיר"², הוא מעין סיפור אלגורי, משל מורחב, שבו בעלי-החיים שונים פוסלים את דיירי המגדל, איש איש כפוסל במומו.³ באמצעות האנשת החיות מותחת

1. נירה דור. מר ארנב וחבריו, ספרית פועלים, 1995. איורים: הלה חבקין.

2. לאה גולדברג, דירה להשכיר, ספרית פועלים, 1970.

3. ראה: הרצליה רו. "ניתוח הסיפור 'דירה להשכיר'". הד הן, אייר תש"ל, חובי ד', עמ' 341-345. וראה דרכי הוראת סיפור זה למורים במכללות בתוך: לאה חובב. יוצר ויצירותיו - הדגמות מיצירות לאה גולדברג, ספרות ילדים; דרכי הוראתה, מכון מופת, ירושלים, תשנ"ג, עמ' 58-60.

המספרת ביקורת על טיפוסים שונים בחברה, כגון על החזיר הגועני המתנשא על הו נולה הנקייה רק משום שהיא שחורה.

סיפורו ההומוריסטי של מאיר שלו, "הכינה נחמה"⁴ מותח ביקורת חברתית על טפילים שונים ועל דרכי המלחמה בהם, וביקורת חברתית על הדרך להצטרף לממשלה ועל הכרעת התקציב "על חודו של קול", גם אם היד הורמה רק כדי להתגרד, ועוד כהנה. ביקורת זו מוצגת לקורא מתוך מסעותיה של כינה העוברת ב"קפיצת ראש" מראש אחד למישהו.

דוגמא נוספת לשימוש בחיות להעברת מסרים נוכל למצוא בספרה של שלי אלקים, "כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה"⁵. המשחק המלבב המתרחש בפגישה הראשונה שבין שני הצעירים שאינם מכירים איש את דעהו, מלמד על האפשרות לחיות בשלום אם דעות קדומות אינן מתערבות ומפריעות. במקום להטיף מוסר לשלום בין אויבים, השתמשה המחברת בבעלי-חיים, שהוריהם נוהגים כבני אדם המתערבים ומעבירים את שנאתם הקדומה לצאצאיהם, וכך קוטעים באיבה ידידות חמה.

דוגמאות אלה הן מעט מיני רבות, והן ממחישות את השימוש באמצעי ספרותי זה.

ב. "ער ארנב וחבריו"

גירה דור בחרה אף היא בבעלי-חיים כגיבורים לשני הסיפורים שבספר "מר ארנב וחבריו". בעלי-החיים מייצגים ילדים קטנים, הן בדרך-החשיבה שלהם והן במעשיהם. אין המחברת מטיפה מוסר באופן ישיר, אולם בתוך הסיפור מובלעת המסקנה הלימודית והחינוכית שעל הקורא להסיק מן העלילה.

שני הסיפורים שונים זה מזה במטרתם ולכל אחד מהם גיבור אחר מבעלי-החיים. הארנבות הקטנה מצויה בשני הסיפורים, ומכאן שם הקובץ: "מר ארנב וחבריו".

"הסיפור על מר ארנב", הראשון שבהם, מציג לפנינו גיבור חיובי החביב ומקובל על חבריו: כנגד זה, "הסיפור על מר ינשוף", מתאר את הגיבור השלילי: הפוגע ומעליב את חבריו אך לבטוף לומר לקח. בשני הסיפורים לומדים הגיבורים, ועימיהם הקורא הצעיר, כיצד ראוי ונכון לנהוג עם חברים וכיצד להתייחס אליהם.

"הסיפור על מר ארנב" מציג גיבור שדרך חשיבותו היא חשיבה טרום-הגייונית של ילד קטן. ניסוח הגיוני של מוזיעה או הזמנה תלוי בבשלות התפתחותו של המנסח. כאן טועה הגיבור פעמים מספר: בתחילה מזמין הארנב את חבריו

4. מאיר שלו. הכינה נחמה, עם עובד, 1990. ציור: יוסי אבולעפיה.

5. שלי אלקים. כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה, כתר (ח.ש.ד.) ציור: יוסי אבולעפיה.

בעלי-החיים ליום הולדתו באמצעות שלט על דלת ביתו: "היום יש לי יום הולדת". בהודעה סתמית זו חשב הארנב שכלולה הזמנה לחגיגה. כאן חוזרים כמה משפטים מספר פעמים, עם שהם פונים ישירות אל הנמען המקשיב: "התיישב מר ארנב על כיסא וחיכה... אבל אתם יודעים מה? אף אחד לא בא". המחברת מדגישה את אכזבתו של בעל השמחה, שהילד המאזין מזדהה עימו בנקל. הארנב הולך לביתו של השפן בכעס רב, אך הלה מסביר שלא ראה כל שלט, כי לא ביקר בבית הארנב.

נסינו לתקן את המעוות אינו עולה יפה. הניסוח החדש עדיין לוקה בחסר. השלט האחר, "היום יום הולדת", אף שתלה אותו הארנב על עץ ביער, אינו עושה את שליחותו. הסנאי שאליו ניגש הארנב בכעס ראה אומנם את השלט, אך לא הבין למי יש יום הולדת. תיקון נוסף של השלט נכשל אף הוא. השלט, "היום יום הולדת לארנב", שאין בו פרטים של זמן ומקום, אף הוא אינו משיג את המטרה. שרשרת הטעויות מערערת את בטחונו של הגיבור, ומעלה את חששו מפני טעות נוספת. סופו שהוא ניגש באופן אישי לבתיחם של חבריו ומזמין לחגיגה בשעה ארבע בביתו. כך מייצג הארנב את כשלונו של הילד הקטן בניסוחים שבכתב, והמוצא שבחזמנה שבעל-פה מסתבר כפתרון הרצוי.

הסיום הוא הומוריסטי, שכן הארנב העיף גרדם וכועס על כל מעירים אותו בזמן המיועד לחגיגה: "בשעה כזאת" ... "זאת ממש חוצפה". אולם כאשר פתח את הדלת וראה את כל חבריו ומתנות בידיהם, רץ להתלבש והוציא לכבודם את עונת השוקולד שאפה.

הסיום בהפיאנד ההולם את הסיפורים לגיל הרך, הולם גם את דרך ייסוריו של הגיבור שלמד לאט לאט כיצד לחזמין למסיבה. טעויות בניסוח הן אופייניות לגיל הרך, ולא פעם כועס הילד על זולתו ועל אי-ההבנה, עד שמתבררת לו טעותו. לכן מתאים סיפור זה לילדים בני חמש עד שמונה, גיל שבו לומד הילד לכתוב בצורה הגיונית.

הסיפור מהנה מאוד, רגשותיו של הגיבור המצפה לשוא ומתאכזב, הכעס המתפרץ והרגשת התסכול על הבלבול וחוסר הישע שבניסוח, ולבסוף השמחה והאושר, משקפים באמינות את נפש הילד הרך.

'הסיפור על מר ינשוף', כאמור, שונה מקודמו: ה'ינשוף' מייצג את הגאווותן המזלזל בכל חבריו, מתגרה בהם ומציג את בורותם לעומת חכמתו. המחברת מושיבה את הינשוף "על צמרת עץ גבוה ביער" כשהוא מרכיב משקפיים. המקום

מסמל את ההתנשאות והמשקפיים את החוכמה. קורבנותיו הם הארנבת הקטנה, הפילון הקטן והג'ירף הצעיר. את הארנבת בוחן הינשוף בהבנת הזמן ובחשבון: "כמה ימים יש בשבוע וכמה הם שתיים ועוד שלוש". וכשהיא משיבה "שישה ימים" ו"שמונה", הוא מגרשה בבושה. שאלות כאלה הן מכשול לילדים רבים, שמושגים מופשטים כמו זמן וכמות קשים ובלתי נתפשים אצלם עד גיל מסוים. את הפילון הוא מבייש בנקודת תורפה נפוצה מאוד אצל ילדים: הפחד, "שמעתי שפילים הם מאוד פחדנים", הוא אומר וזורק על ראש הפילון בלוט. הפילון הנבהל צווח: "הצילו... פצצה... הצילו". הילד השומע יצחק לסיטואציה זו יחד עם הינשוף גם הרוח, ובכך יפרוק משהו מפחדיו שלו, ויחוש עצמו גיבור יותר מן הפילון. עם זאת יתעורר בליבו כעס על הלעג וההתעללות של הינשוף הפוגעים בפילון.

לעגו של הינשוף לג'ירף מעלה את נושא הגדילה. כל ילד רוצה להיות "גדול" כמו המבוגרים. גם הג'ירף הצעיר, המתבקש על ידי הינשוף לגרד בגבו, משתדל "להיות גדול", מותח את צוארו הארוך ומנסה להגיע אל הענף הגבוה, אך לשוא, ואף הוא מגורש בעלבון וצער.

את הרגשת הכעס שחש הקורא כלפי הינשוף המזלזל בקטנים ומעליבם, מבטאים בעלי-החיים שביעור: "מר ינשוף מעליב את כולם". המחברת פתרה את העימות בצורה מתחכמת, בהצעתו המפתיעה של הסנאי: יש להתייעץ עם החכם מכולם, עם מר ינשוף עצמו. כאשר נשאל מר ינשוף מה לעשות לחבר המעליב את כולם, הם אינם מגלים לו במי המדובר, והוא מיעץ להם להפסיק להיות חבריו. כולם שומעים בעצתו ופונים ועוזבים אותו, ורק אז חש הינשוף בבדידותו ומבין שבו המדובר. הוא מוחל על כבודו ומבקש סליחה.

עצתו של הפוגע חזרה אליו כבומרנג, ואף הוא למד בדרך כואבת כיצד לתקן את שגיאותיו. החיות מגלות כלפיו יחס של הערצה המעורב בכעס ובפחד. אולם איננו שומעים שום ביטוי של גנאי, לא חירוף ולא גידוף. היכולת לשאול בעצתו של החכם מהם, גם אם נהג בהתנשאות, יש בה לימוד חשוב מבחינה חברתית. ועל הינשוף הפוגע כבר נאמר: "בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל" (תהלים ז, טז). הקוראים הצעירים בוודאי ישמחו ויזדהו עם הנפגעים שהשיבו לפוגע בהם כגמולו, והנאתם מן העלילה הכמו-אנושית תביא אותם להפנמת הלקחים המשתמעים מן הסיפור.

ציוריה של הילה חבקין ממחישים בעדינות רבה את הדמויות והעלילה גם יחד, ומוסיפים להנאה האסתטית של הסיפור על בעלי-חיים שלבושם האנושי רומז לגשר ולקשר של הדמויות לעולמו של האדם.

הכנס החצי-שנתי של המדור לספרות ילדים וקרב הספריות
לילדי ישראל התקיים ב- 25.12.95 בירושלים והוקדש לנושא
השנתי "תעשייה ויצור".

דברי פתיחה נאמרו ע"י מר אהרן בליצ'ניסקי מנהל מחוז
ירושלים. בכנס הרצו: טל שרון, אבנר רוטנברג, ירדנה הדס,
עודד מרום, גרשון ברגסון.

אנו מביאים ארבע הרצאות שהושמעו בכנס זה.

התעשייה בעיני הילדים

עאת: אבנר רוטנברג

הנושא העומד לפנינו הוא: התעשייה בעיני הילדים.
לפני עשרים שנה, בשנת 1975 כתבתי את המחזה "35 במאי" על פי ספרו של
אריך קסטנר. בתחילה כתבתי את ההצגה לארבעה שחקנים, כאשר הדוד סבוני,
דני והסוס הם דמויות קבועות, ושחקן נוסף מחליף תפקידים ומציג את כל שאר
הדמויות. היה עליו להכנס לבמה, ולצאת ממנה, ולהחליף תלבושות כל הזמן.
כשהבמאי אלכס קלצ'קין ניסה להעמיד את ההצגה, הסתבר שהתפקיד המחליף
דמויות היה בלתי אפשרי לביצוע, והוא הוסיף עוד שני שחקנים, וכך סייע
בעיבוד ההצגה. אפרים סידון כתב את הפזמונים, שוש רייזמן את המוזיקה,
והשחקנים היו: גבי אלדור, יעל סטודנט, אלי דנקר, יוסי סויה, ודני מוג'ה. ההצגה
יצאה לדרך וקצרה הצלחה: היא הוצגה 100 פעמים בתיאטרון החאן הירושלמי
וברחבי הארץ. בימים ההם הקמנו את מפעל אמנות ותרבות לתלמידים
בירושלים, והבאנו תלמידים להצגות תיאטרון, וזו הייתה אחת מהן.

במהלך הכתיבה של המחזה דילגתי על הפרק המתאר את העיר התעשייתית, כי
לא ידעתי איך להתמודד איתה בהצגה שהיתה מיועדת לצוות שחקנים מצומצם,
עם תפאורה פשוטה ביותר. בקירוב נעסוק בפרק הזה.

אך הבה ונבדוק תחילה את שם הספר: שלושים וחמישה במאי.

וכך הוא מתחיל:

"הדבר קרה בשלושים וחמישה במאי, ולכן אין כל פלא שלא התפלא הדוד סבוני

על שום דבר... יום מועד לניסים ונפלאות"

היום ה 35 בחודש, כמו היום השמיני בשבוע, הוא הפלא היוצר את התנאים לכך שהכל יכול לקרות. המסגרת המקובלת נשברת כבר בהתחלה, והכל יכול להשתנות. אך האמנם הכל משתנה? ההיגיון הרגיל לא פועל כאן, כביכול, אבל אם שינינו את האקסיומות, באו במקומן אקסיומות אחרות, ומערכת חוקית אחרת, אין כאוס, אלא יש היגיון אחר. לא כדוגמת חוסר ההיגיון ה"אי-גיון" של לואיס קרול ב"צייד הסנאורק" אלא כדוגמת ההיגיון התואם ב"רפסודת האבן" של סאראמאנו, שם ניתק חצי האי האיברי מאירופה, ומתחיל לשוט בדרך נס על פני הים. כל עוד הוא שט בכיוון אחד, הכל בסדר, אך כשהוא משנה כוונים, והופך את דרכו במאה שמונים מעלות, הופכות הערים הצפוניות להיות דרומיות, והדרומיות - צפוניות, כאילו הפכה היפה להיות דרומית לתל אביב, ואשדוד צפונית לחולון, אך עדיין נמצא את דרכנו בנתיבי איילון, אם רק נחליף בעיקבות את השלטים "איילון צפון" עם "איילון דרום", כלומר, גם אם שברנו את המסגרת, והפכנו את האקסיומות, יש היגיון בשיגעון. עוד נשוב לנקודה זו, אך עתה הבה נלווה את דני, הדוד סבוני והסוס נגרו קבלו במסעם אל הים הדרומי, אל הפרק על התעשייה.

שם הפרק: סכנה! מתח גבוה! - קצת מפחיד.

מתחילים ברכבת תחתית - גם כאן מפחיד קצת. רכבת שנוסעת במהירות בזק בלי כרטיסן ובלי נהג, במנהרת בטון, גם זה דבר מפחיד. הפסים יללו והקרן רעד כאילו פחד מפני עצמו - שוב פחד.

הם רואים גורדי שחקים. מעל לקומה 46 הם מכוסים בעננים (מזכיר את אמריקה, ניו יורק)

"על אחד העננים היה כתוב באותיות מאירות: קריית חשמל, העיר האבטומטית, סכנה! מתח גבוה!..." החשמל, המתח הגבוה מפחיד, אך ילדים נמשכים אל מה שמפחיד קצת. המפחיד הוא גם מפליא, הוא גם קוסם, התעלומה מרתקת, מושכת.

"מכוניות אין מספר"

המכוניות נוסעות מאליהן, בלי נהג ובלי הגה, ובאחת מהן יושבת אשה זקנה וסורגת. היא מסבירה לדוד ששאל כיצד נוסעות המכוניות:

"המכוניות שלנו נהוגות מרוחק. שיטת הניהוג מיוסדת על קשר מחוכם בין שדה אלקטרומגנטי לבין תחנת השידור - פשוט מאד, לא כן? פשוט בתכלית הפשטות, - השיב הדוד.

- פשוט בתכלית השיגעון, - נהם הסוס, ודני קרא בהתמרמרות: ואני רציתי דוקא להיות נהג!"

חלומם של כל הילדים הקטנים, או לפחות החלום שלנו כילדים, היה: לכשאגדל אהיה נהג, ואת זה כמעט לוקחים לו, לדני, עם החידושים המפליגים האלה.

הזקנה נפרדת מהם:

"היא לחצה על הכפתור, גחנה אל השופרת שלפניה וקראה לתוכה: - אל הגן המלאכותי! אני רוצה לשנות קפה במסעדה שליד חומצת הפחם, מיד זזה מכונית הפלא ממקומה ונסעה לדרכה. -

אחר כך מסתבר להם שהמדרכה נעה.

"הצילו, צווה דני, המדרכה חיה!"...

החידושים הם משמעותיים, וקסטנר חזה כאן כמה דברים כבר בין שתי המלחמות, כשנכתב הספר, הוא דיבר על מדרכה נעה, מכונית ללא נהג, (המזל"ט של היום), ועוד.

"אך את הרושם הגדול ביותר עשה עליהם מראה האדם שהיה נוסע על המדרכה לפנייהם ופתאום ירד על הכביש, הוציא מכיס מעילו שפופרת טלפון, אמר לתוכה מספר, וקרא: מרים? שמעי נא, היום אאחר לבוא לארוחת הצהריים. עלי לסור למעבדה. להתראות חמודה! אחר כך חזר ונתן את הטלפון לתוך כיסו.

שוב עלה על הסרט הנע והחליק לדרכו תוך קריאה בספר".

אכן יש כאן תאור של פלאפון, דבר מובן מאליו בימינו, אך לפני שישים שנה היה זה חידוש גדול, ואף על פי כן איננו יכולים לשכוח את ז'ול ורן, הממציא הגדול, שניבא את הצוללות, ספינת האויר, ואחרים.

הם מגיעים לבית חרושת לעיבוד בקר. "עדרים. לאין מספר: היו מצפים לעיבוד הציונלי", נדחקים ונשאבים למשפך ענקי שקטרו עשרים מטר ותוך שעטה וגעיה דחפו זו את זו לתוכו.

"לשם מה בני אדם רוצחים את החיות האומללות?", שאל הסוס.

כן, צער בעלי חיים הוא, השיב הדוד, אך אילו טעמת פעם טעם קציצה, היית ממתיק את דיננו".

(קשה לענות תשובה קצרה לשאלה כזו. התשובה הפשוטה ביותר היא בהומור) בקצה הבנין שורה ארוכה של רכבות משא חשמליות. התוצרת נופלת לתוך הקרונוט מוכנה:

"מאחד האשנבים נחתו מזוודות עוד, מן השני חביות ומאה, מן השלישי נשפכו

נעליים, מן הרביעי קופסאות סלט בשר, חריצי גבינה שוויצרית, מסדקים, נקניקים, עורות מעובדים, קופסאות חלב משומר, מיתרי כינור

החשמל בא ממפלי הניאגרה (שוב אמריקה) אך ירדו יותר מדי גשמים, ומחמת סחיפת הניאגרה הוגבר פי מאה הכוח המניע את מפעלי החשמל בעיר. לאחר שעובדו כל העדרים" המכונות מתחילות לנוע הפוך, שואבות את חביות החמאה, המזודות, הנעלים, השימורים, הנקניקים, וליד השער מקיא המשפך את הבקר כמות שהיה בראשונה. השוורים, הפרות והעגלים פורצים החוצה ורצים העירה בבהלה ובקול געייה, וגורמים לבלגן. העיתון מופיע על הרקיע, לבן על גבי תכלת. בעיתון כתוב: "אין סכנה לקרית חשמל!"

החשמל מבלבל את כל העיר, המכונות והמדרכות רצות כמטורפות, התנגשויות, קצרים, הגנים המלאכותיים נבלו ופרחו וחזרו ונבלו ופרחו בלי הרף. על פני השמים הופיע כבר העיתון של מחרתיים. הגיבורים שלנו בורחים, ורואים מעליות עפות מתוך גגות הבתים, גורדי השחקים מתמוטטים בהמולה כהמולת קרב. הדוד אומר: "גן העדן מתפוצץ!"

אבל דני לא מתיאש מן התעשייה, ואומר:

- "אין בכך כלום! לכשאגדל, נבנה לנו גן עדן חדש!"

זהו משפט מפתח! הילדים, לפי קסטנר, לא מפחדים מן התעשייה. הסוס מפחד, הדוד, השייך לדור שלנו, המבוגרים, מפחד, אבל דני רואה את העתיד בתעשייה, עם שכלולים כאלה שיוכלו לווסת את זרם הניאגרה, את זרם החשמל, ולהביא לגן עדן חדש, הדור החדש אינו פוחד מן התעשייה. (נזכור שמדובר כאן לפני מלחמת העולם השנייה. לפני פצצת האטום.) אנחנו המבוגרים חוששים קצת מן התעשייה, כי התהליכים לא תמיד מובנים שלו, ועוד, אנו חוששים להשתלטות המיכון וההאחדה על הכל, ואפילו עלינו. אותנו המבוגרים מייצג צ'רלי צ'פלין בסרט "זמנים מודרניים" - עבודתו בסרט הנע כה חדגונית, עד כי הוא הופך לבורג במכונה, ובהמשך - הורס את המכונה ואת בית החרושת.

נבדוק מה אומר על כך גומבריק, בקורות האמנות עמ' 432:

"קל להבין מדוע עשויים בני אדם לחוש את עצמם מבוהלים מהמיכון והאוטומציה, מאירגון היתר ומההאחדה, ומן הקומפורמיזם שהם משליטים. דומה שהאמנות היא המיפלט היחיד שבו ההפכפכנות וגחמות אישיות מותרות עדיין ואפילו זוכות להערכה ... האין אנו נהנים למראה בני אדם המסרבים להתבגר ועדיין מוצאים להם פינה בעולמנו? האמן יכול לפרוש לעולמו הפרטי, ולהעסיק את עצמו במיסתורי אמנותו ובחלומות ילדותו, ובלבד, לפחות, שיהיה זה בתחום

מושגיו של הציבור בדבר האמנות".

האמנים משולים לבני אדם שמסרבים להתבגר, האמן יכול להשאר בחלומות ילדותו, כלומר יש אנלוגיה ברורה בין הילד לאמן. המבוגר נמצא במסגרת, והאמנות והיצירתיות, עניינה שבירת מסגרות, ולכן היא "ילדותית" במובן מסויים.

אך כאן אנו יכולים לחלוק על גומבריק, כי היום, אולי שלא כמו פעם, התעשייה אין פרושה דבקות במסגרות וחוסר יצירתיות, אלא להיפך, היום התעשייה היא לא מה שהיתה פעם. התעשייה מתרחשת היום הרבה מאד ליד צג המחשב. והילדים, אולי בניגוד לדור שלנו, דווקא הילדים אינם יראים מן המחשב, ומן התעשייה החדשה הזו. ודווקא כאן, בתעשייה הזו זקוקים ליצירתיות, אותה יצירתיות שקשורה בשבירה של מסגרות מחשבה מיושנות, ויצירתיות זו יכולה לבוא ביתר שאת מכוחם של הילדים, ממש כמו באמנות.

זאת ועוד: כל תעשייה מבוססת על המצאה, המצאות וחדושים.

המצאה פירושה התקנת דבר חדש שלא היה ידוע לפני כן.

ההמצאה בנויה גם היא על שינוי או שבירת הקונפורמיזם בחשיבה הקיימת, הידועה עד עתה, על שבירת המסגרת החשיבתית הקונבנציונאלית. אם אין בזה משהו חדש שלא היה ידוע עד כה, זו לא המצאה. פריצת המסגרת בנויה על איזה איפכא מסתברא, על איזה עיקרון תלמודי, ודומה לשיטת לימוד תלמודית, שבה תחילה מפרשים את הסוגיה כמות שהיא, אך בשלב שני יש להפוך את הדברים, להעמיד דברים על ראשם, ולבדוק מה קורה להם, לאור החוקיות החדשה. כמו שקורה בשלושים וחמישה במאי.

כלומר, יש כאן אנלוגיה של פריצת מסגרת, המצאה, חשיבה יצירתית, וחשיבה תלמודית, הן באמנות, והן במובנים רבים בתעשייה, או בקידומה של התעשייה. כאן אנו נזכרים בהומור של אריק קסטנר.

ומהו הקשר להומור?

גם ההומור הוא סוג מסויים של איפכא מיסתברא: אם בן אדם הולך על הידיים, זה מצחיק, כי לא רגילים לראות אותו הולך כך יום יום, כי בדרך כלל הוא הולך על הרגליים.

לעיתים ההומור בנוי על שבירת פרופורציות, על הגזמה בפרופורציה, למשל אם מישהו לוקח אבן ששוקלת מאה קילו והולך להרוג זבוב, זה מצחיק, כי אין כל פרופורציה בין הגודל של האבן לגודל של הזבוב. ההומור בנוי על עקרון ההפתעה, ועל היפוך, איפכא מיסתברא. על שבירת מוסכמות, סייגים, גדרות, ועל

שגיאות, שמביאות במבוכה את זה שעושה אותן, או את זה שמסתכל בהן. למה זה מצחיק שכן אדם מתחלק על קליפת בננה? כי זה מפתיע, כי זה לא נורמלי, כי זה הפוך מן הרגיל.

צ'רלי צ'פלין הוא ליצן, הוא מצחיק, אבל הוא איננו צוחק, הוא נועל נעליים שאינן מתאימות לו, כלומר בחוסר פרופורציה, והוא לובש אותן הפוך, וזה מצחיק.

תעשיית העתיד היא מוזרה, כי העתיד הוא מוזר, הוא מלא חידושים. האם הילדים מפחדים מחידושים? לא, כי קל להם להשתחרר ממוסכמות ולשבור מסגרות.

כך אפשר לקשר את שלושים וחמישה במאי, התאריך המוזר, לשבירת מסגרות ויצירתיות, ולאמנות, ולהמצאות וחידושים בתעשייה, ולהומור ולאיפכא מיסתברא התלמודית.

עברו חמישים שנה, ואנחנו חוזרים מגומבריך לאריך קסטנר: מסקנתנו היא: במציאות מודרנית מורכבת יש חשיבות לשבירת מוסכמות, חשיבה יצירתית, מהפכנית, יזמה מחשבתית, הומור, יציאה מן המסגרת החשיבתית הקיימת - דוקא בדרך זו ניתן לקדם לא רק את האמנות, אלא גם את התעשייה ואת המסחר, את הכלכלה, השיווק, הפרסום, ואת החיים המודרניים, וכך רוצה גם דני לבנות לו גן עדן תעשייתי חדש.

תעשייה וייצור

תמצית עהרצאה בכנס החצי-שנתי של קרן ספריות

פאת: עודד ערום*

כיצד ממריא מטוס ג'מבו ענק במשקל 400 טון, ובו, בין השאר, 470 נוסעים על מטענם, 1500 מנות אוכל, 12 בתי שימוש ועוד ועוד.

כיצד יכולים מטוסים המבצעים אירובטיקה במבנה, לבצע להטוטים באוויר, כשהמרחק בין כנף לכנף הוא כחצי מטר. שאלות כאלה ורבות אחרות חולפות במוחם של ילדות וילדים, המשתאים מול חידושי הטכנולוגיה והחשגים אליהם הגענו בסוף המאה העשרים.

* אליים (מילי) עודד מרום, מחברם של הספרים הרפתקאה בטייסת (1982), סוד המעיין הנעלם (1986), יונים אדומות (1989), אדם ציפור (1992).

אולם, הפליאה רבה יותר בעיני מבוגרים, שבילדותם לא זכו לחשיפה לאמצעי תקשורת מודרניים ולחידושים טכנולוגיים להם נחשפים בני הנוער של היום.

הסיפור מתחיל בגיל הילדות. כשהייתי ילד, נראיתי בסופו של יום חול רגיל, אחרת לגמרי ממה שנראה ילד ממוצע של היום, המבלה את שעותיו הפנויות בחוגים, מול המחשב או בצפייה בטלוויזיה. עם שקיעת השמש היתה אמי חייבת לשטוף אותי בצינור מים מחוץ לבית, כדי שלא אכניס את הבוץ והלכלוך שדבקו בי בשעות בהן בילינו במשחקים בגומות ההשקיה שבפרדס, או בטיפוס על עצי הברוש שבשדרה, משחיתים את בגדינו בשרף הדביק הנוסף מן העצים.

אם ארצה לחפש בעבר הרחוק את השרשים לנטיות לתעושי, ליצירה ולטכנולוגיה, אוכל אולי לזקוף חלק לא מבוטל לזכות אבי שהיה בעל משאית כבדה, ואחר כך נהג של אוטובוס.

זכור לי שכשהייתי בן שלוש או ארבע שנים, הביא לי אבי ליום ההולדת חצי קילוגרם מסמרים, פטיש ולוח עץ, ובשבילי היתה זו המתנה המשמעותית והמרגשת מאז ועד היום.

בנסותי לחפש חוויות מימים רחוקים, אני רואה את עצמי עומד בפה פעור בחצר של מוסך ומשתאה כיצד מונפת המשאית של אבי לגובה בעזרת מנוף, כדי לבדוק ולתקן את הבלמים.

וכך קורה שחוויות ילדות נחרתות במוחם של ילדים, ובגיל 13-9 שנים מתעניינים ילדים בכובשים ומציאים, בתגליות ובהרפתקאות, הכל מתוך ספרים, סרטים וחוויות ויזואליות, קריאה מרחיבה את אופקו של הילד.

פרופ' אדיר כהן מתאר בספרו "סיפור הנפש" (הוצאת "אח" 1990) את צרכיו של הילד בבטחון חומרי וכלכלי, בבטחון אמוציונלי, בצורך להשתחרר מפחדים ומתיחויות ובצורך בפעולה, עשייה והשגים.

"הבבליות ראפיה עשויה להציע מגוון התנסויות בסיטואציות ורגשות שהקורא לא התנסה בהן. היא מאפשרת לו שחרור כוחות מודחקים ובלתי מודעים, מסייעת לו להגיע לתובנה רגשית וקוגניטיבית, מזמנת אפשרויות להזדהות עם פיצוי ופורקן, משפרת דימוי עצמי, מסייעת בגיבוש ערכים, ממתנת תחושת בדידות ומחזקת דפוסי התנהגות חיוביים ודפוסי תרבות." (שם, עמ' 53).

והנה כשהפשתי ספרים בנושא טיסה ותעופה, כל שמצאתי הוא ספרים מתורגמים מאנגלית, גרמנית ורוסית, של לוחמים וגיבורי מלחמות העולם הראשונה והשנייה, וכך הגעתי עד גיל הגיוס, חצוי בין הרצון להעדיף את הטובים (טייסי בנות הברית והטייסים הרוסים) לבין הערכה עמוקה לגיבורי הטיס

הגרמנים שלחמו לטובת גרמניה הנאצית. ולאחר שסיימתי בהצלחה קורס לטייסי קרב, וחוויתי מלחמה אחת או שתיים כלוחם בואויר, החלטתי שיש לשתף את הנוער שלנו בחוויה ולכתוב ספר המתאר בעברית את הרשמים של אדם באויר. בתאור החוויה לא אומר שהייתי הראשון, היו לפני רבים וטובים שכתבו בשפות זרות.

ר'יצ'ארד באך, סופר וטייס, כתב בספרו "יונתן ליוונגסטון השחף":
"כאשר היישיר מקורו ונסק אל השמיים היתה מהירותו מאה וששים מיל לשעה
... מחשבתו היתה נצחון. מהירות שיא!"

וטייס אמריקני בשם ג'ון גילשפי מאגי, כתב:

"במרומי כחול פרוע

העפלתי אל השיאים שטופי הרוח

בקלילות והוד.

במקום אשר דרכתי - אף נץ ונשר

לא נחתו מעולם.

וכאשר כבשתי, שקט ונישא, את גבול הלא מושג

הושטתי ידי ואגע בפני השכינה".

הכמיהה לטוס כציפור באויר היתה נחלת האדם מזה אלפי שנים, והאגדה על דדלוס ואיקרוס שניסו להגיע אל השמש היא רק אחת מני רבות.

אצל הנוער של אז ושל היום, מטוסים וטייסי קרב הם סיפור מרעיש. קריאה בספרים או צפייה בסרטים משתפת את הקורא הצעיר בפתרונות ונצחונות, שמחה על הצלחה, ושותפות בעצב של כשלון. נותנת לקורא לגעת במציאות זרה ולפעמים עוינת, מעניקה לו בטחון אמוציונלי, העשרה אינטלקטואלית והשתתפות והזדהות בהתגברות על קשיים.

בזמננו נראה הכל פשוט ומובן. הודעה קצרצרה כי חללית נוספת נחתה על הירח אינה עושה יותר כותרות, וידיעה כי חללית שעושה דרכה זה למעלה מחמש שנים חלפה בדיוק מירבי ליד כוכב צדק ושלחה ממרחק של מליוני קילומטרים תמונות בחדות מירבית אל כדור הארץ נשמעת רגילה.

בימינו גודלה של מצלמת טלוויזיה חדישה יכול להגיע ל-5 מ"מ (חמישה מילימטרים) כגודלו של המחק שבראש העפרון. ומכונת חישוב זעירה מחליפה את המחשבים הענקיים וגם את לוחות הלוגריתמים הוותיקים.

מנקודת זינוק זו, יוכלו הילדים להגיע גבוה יותר, רחוק יותר ומהר יותר, אל עולם חדש של יצירה ותעשייה מתקדמת.

הסיפורים העתיקים על הנגר והסנדלר בעיירה הגלותית, יפנו את מקומם לאסטרונאוטים הצועדים על הירח, למדעני - חקלאות בה "מייצרים" אבטיחים ללא גרעינים, פרחים הפורחים ביום ובשעה שנקבעו מראש, וירקות חסינים מפני מחלות ופגעי טבע, ולפיזיקאים השולטים בקרני לייזר ובכוח אטומי.

בעזרת הספרים שכתבתי ניסיתי לספק סקרנות ולהעשיר את עולמו של הנוער בישראל בנושאים שמהם מורכב הפסיפס הענק של בטיחות ובטחון, תעשייה, חקלאות מתקדמת ותחבורה מוטורית.

תודתי למר גרשון ברגסון שהואיל לשבץ קטע מספרי "הרפתקה בטייסת" בקובץ הספרותי "באומר ובישח" (1987). פגשתי כבר מספר לא מועט של טייסים, שהפכו במרוצת השנים לאנשי עסקים ותעשייה, שנסיונם של עוזי ורפי (שני הנערים גיבורי ההרפתקה בטייסת) היה להם לאתגר, והם יכלו לו. ואם הועלת, ולו במעט, דייני.

היצרן והלקוח בעולם המשל הסיפורי הקצר

עאת: ירדנה הדס

רקמתו של כל סיפור זקוקה לנופך של דרמה: שני גורמים, הזקוקים זה לזה - והמנהלים ביניהם מאבק, המרתק את הקורא.

במרביית האגדות והמעשיות ובמשלים רבים קיימת דיכוטומיה בין שני הכוחות הללו: האחד הוא הטוב, השני הוא הרע. הם זקוקים זה לזה, כי לא יוכרו זה מבלעדי זה. המלכה הרעוה, שהיא גם האם החורגת והמכשפה, לא תגיע לידי מיצוי ישותה בעלילת-הסיפור מבלי שנעוריה העולים ופורחים של שלגיה יטרדוה מבטחונה העצמי ויזכירו לה את זקנתה ההולכת וקרבה. שלגיה, מאידך גיסא, לא תתבגר, אם לא תתנסה ביציאה מן השלב הילדותי המוגן אל יער-החיים, אל יפעתם ורעלם, אל נשיקתו המעוררת של הנסיך...

אבל אנו עוסקים היום ב"מאבק" שבין היצרן והלקוח - שניים שאינם יכולים להתקיים זה מבלעדי זה: זה חייב למכור את מוצריו וזה זקוק להם, ועליו לקנותם. זה מבקש לו שכר על עמלו - ורוח בצדו - וזה יוצא לשוק ליקח לו פת, לרכוש לו בגד, לקנות לו בית לשבתו, ואף לפנק עצמו במוצרי מותרות, המרחיבים דעתו של אדם - והוא מבקש לשלם פחות ככל, האפשר.

בסיפורי בראשית אנו פוגשים קנייה ומכירה - (קניית - מערת המכפלה, קניית

אהבת-יעקב במחיר דודאי ראובן), אך סיפור מכירת המוצר הראשון הוא כמדומה, עניין קולינארי: עשו קונה את נזיד-העדשים הטעים, שבישל אחיו במחיר - הבכורה. הוא אף מתברך בלבו, עפ"י הפרשנים, שעשה עסק טוב ("ויאכל, וישת ויקם וילך ויבז עשו בלבו את הבכורה")... יעקב עושה את עסקת חייו - שהיא אף עסקת חייו! - ועשו - אף הוא מרוצה: התבטל היה "אדום-אדום", ומשביע, והמחיר ששלם נראה לו, אותה שעה לפחות, זול למדי...

ב"שבחי הבעש"ט" (הורודצקי) מובא סיפורו של האומן. האומן הוא יצרן. הוא מייצר פוזמקאות. לבד מייצור הפוזמקאות, הוא עוסק בתפילה. האיש אינו איש-רעים. הוא מלא ומסופק בעמלו ובשיחו עם בוראו. הוא אינו מחפש לו חברה אף בבית-הכנסת. אינו נהנה משיחת-חולין. כולו - אומן ומאמין. הוא ישר ואינו נתון אף למשחק העמידה על המקח, שהוא אחד התבלינים המשעשעים בסיפורי המגע שבין יצרן ללקוחו. אפילו לבעל-שם-טוב אינו נותן הנחה. ("לו רציתי למסור בפחות, הייתי אומר בפחות") הבעל-שם-טוב רואה מה שאין אנשי עירו של האיש רואים (הם חושבים, ש"הוא שגוען", כלומר: מוזר, מטורף במקצת). הבעל שם טוב אומר עליו, שהוא "יסוד בית הכנסת". שכן כולו אמונה ואומנות, בלא כחל ושרק: 'מתפלל ביחיד על מקומו: אינו נזקק לחסדי הקהל, עושה נשואין להניח' מפרי עמלו, ואינו מבטל זמנו בדברי הבאי.

בספרות-הילדים שלנו לובש היוצר לא פעם דמותו של יצרן, ויש שהוא מופיע כהפוכו של זה, כגון בשירו של יונתן גפן "יש ילד שאבא שלו":

... "יש אבאים שהולכים בשמונה לעבודה

ובחמש וחצי חוזרים,

יש אבאים שבקושי רואים

ואבא שלי יושב וכותב שירים"...

לעומת זה:

"כשאהיה גדול אהיה נגר

ואבנה בתים, אבל לא כלוב,

כשאהיה גדול, אהיה זמר

ואשיר שיר שמח למי שעצור

...כשאהיה גדול, אהיה אופה

ולא אפרוס לכל מי שרעב.

כאן מתערבות היצרנות והיצירה - ותכליתן אחת: לשמח את הזולת, להעניק, ליפות את העולם. בחירת הכיוון המדויק נדחית לעת שבה יהיה הדובר בוגר די

כדי להחליט. אבל ה"לקוח" העתידי נוכח בכל השיקולים הללו: הדובר שואף להיטיב עמו (לא להגבילו, להשביעו ברעבונו, ליפות את עולמו, להביא לרווחתו). הדובר - הילד, מכיר בתכליתה העיקרית של היצירה האנושית לסוגיה: רווחתו של הזולת, ה"לקוח". והרי כל אחד מאתנו הוא לקוחם של יוצרים ויצרנים, וכל אחד הוא - כך אנו מקווים - יוצר - יצרן.

המשל הסיפורי הקצר שבו בחרתי להתמקד הוא הודי במקורו. נטל אותו הסופר הדגול טולסטוי, ושכתבו. במשל זה מעמת המספר את היצרן (במקרה זה: יצרנית) עם לקוח, שהוא טרדן.

ממשלי הודו מאת: ל. נ. טולסטוי

"חוטאים דקים"

והצביעה אל חלל-האוויר.

האיש אמר, שאינו רואה דבר.

האשה אמרה: "אינך רואה,

משום שהם דקים מאוד;

אני עצמי איני רואה אותם".

שמח האוויל והזמין לעצמו

עוד חוטאים כאלה.

ושלם את מחירם"

איש אחד הזמין חוטים דקים

אצל אישה הטווה חוטים.

האישה טוותה חוטים דקים,

אולם האיש אמר, כי החוטים

אינם טובים.

וכי נחוצים לו חוטים דקים יותר.

האשה אמרה:

"אם חוטים אלה אינם דקים,

הנה לך אחרים"

(עיבוד: ישראל זמורה.)

טולסטוי, אמן הכתיבה רחבת המימדים, זה שיצר את הפנורמה הספרותית של "מלחמה ושלום", מתגלה כאן, כשהוא מפגין את סוד הצמצום שבאמנות.

אין טולסטוי מגלגל רחמים על האישה. היא אינה זקוקה לרחמים, היא אדם, העובד ומתקיים מעבודתו, אבל הלקוח הוא אויל, והוא משלם על איוולתו. עפ"י תפיסת המספר, האויל "מזמין לעצמו" לא רק חוטים נוספים, אלא גם את עונשו.

והרי לפנינו סיפור קצר, סיפורון. לקחו בצידו, ומדוע נקרא "משל"? ראשית, משום שטולסטוי הגדירו כך - הכותב לאסיפת אותם שלושה סיפורונים על הדף המקורי הוא "ממשלי הודו", ואין שיר משלי או סיפור מחורז. הפרוזה מזוככת, חסכנית, מקצרת, פסקנית, "רזה" מאוד. 'מילוי הפערים' נעשה כולו בידי הילדים הקוראים, מפיחם לקטתי אותו. במשחק-התחרות על גמולה של טוות-החוטים

מנצחת היא, היצרנית ישרת-הדרך.

מאליה מתבקשת, דומני, ההשוואה עם לקוח אחר, שאף סיפורו מסתיים במפלתו, הלא הוא אותו מלך של אנדרסן, שהיה להוט אחרי בגדים חדשים, המלך הערום, ב"בגדי המלך החדשים".

בעוד חטאתו של המלך היא מפורשת וברורה כבר באקספוזיציה, אנו לומדים על חטאתו של הלקוח בסיפורו של טולסטוי תוך כדי קריאתו. שני הלקוחות נענשים: המלך מוכרז עירום - ולא רק מבגדים, אלא גם מערך כלשהוא, כאדם, כבעל תפקיד, כנושא באחריות, הלקוח ב"חוטם דקים" יוצא מן הסיפור וידיו ריקות, הילד שבסיפורו של אנדרסן מכריז כי "המלך הוא עירום". הילד הקורא במשלו של טולסטוי, קורא בנחת: "מגיע לו!" (ללקוח). שניהם צודקים.

נשים לבנו לכך, שבשני הסיפורים נענש הלקוח. מכאן נוכל לסכם וללמוד במה חייב הלקוח. חשיבותו של הלקוח היא אחד המוטיבים החשובים ביצירות, העוסקות בעניין זה.

אך בה במידה חשוב היצרן, חשובה פגישתו הראשונה עם מוצרו המוגמד הראשון.

בשירו "זוג נעליים" כותב זאב:

"סנדלר תפר זוג נעליים
סנדלר קטן,
זוג ראשון,
וכל הלילה
לא יכול לישון..."

הסנדלר חס על הנעליים, הוא מנסה לשמור עליהן בטרתן הראשונה:
'במקום רגל שמשה יד,
אחת, שתיים,
כך הנעיל שתי ידיים'...

הוא 'מנגב/ בשרוול ובכתף' את הנעליים החדשות. את הזוג הראשון... ונרדם בבת-צחוק כש"על כפות הידיים (זוג חדש, נעליים)"

ריגשה כזאת, שמורה ליוצר רק למראה המוצר הראשוני. הטקסט 'מזהיר' את היוצר מפני התייחסות לאה, עייפה, שאין בה משמחת לידתו של מוצר. היוצר, שבת-שחוק מופיעה עדיין על שפתיו למראה המוצר המי-יודע כמה שלו, הוא המבורך ביוצרים.

זהו אחד הרמזים, המתבקשים משירו של זאב בפרט - ומן השירה בכלל, שבה 'גם למראה נושן יש רגע של הולדת'.

ארבעה ספרים בנושא "תעשייה וייצור"

עאת: ג. ברגסון

מורים, מדריכים, ספרנים,

שלום רב,

אף על פי שהדעה הרווחת היא שהנושא המרכזי לשנת תשנ"ו, פרובלמטי. ואין בספרותנו היפה חומר מספיק לטפל בנושא זה - החלטנו לכנס אתכם לדון בנושא זה, ונדמה לי כי אכן יש מספיק יצירות שמתייחסות לנושא תעשייה וייצור. אני מתכוון להביא בפניכם ארבעה כותרים של ספרים המתאימים לכל אחד מגילאי בית-הספר:

1) לגיל הנמוך, (2) לכיתות נמוכות של ביה"ס, (3) לכיתות בינוניות, (4) לכיתות העל-יסודי.

הספר שאני ממליץ לטפל בו, בגן, הוא "הטרקטור בארגז החול", מאת מאיר שלן. כותרת המשנה היא: "סיפור על טרקטור גדול לילדים קטנים", (עם עובד 1995). ההתחלה שבספר היא: "לפני הרבה שנים היה בכפר טרקטור אדום וכחול", למה "לפני הרבה שנים"? הרי גם היום נמצאים בכפרים טרקטור אדום וכחול, וגם טרקטור בצבעים אחרים. אך הפתיחה - לפני הרבה שנים - באה לגרות את השומעים להאזין למספר, כי הרי לומר שבהווה נמצא טרקטור אדום וגדול, אין בזה רבותא. הילדים ודאי ראו טרקטור כזה, אם נקרא שבעבר, לפני הרבה שנים - זהו גירוי טוב לילדים. שהרי "הרבה שנים" יכול להיות לפי מושגם שבוע, שבועיים, ואולי גם למרבה הדמיון יותר מזה.

הגיבור השני בספר הוא הדוד אהרן. הוא טיפל במסירות בטרקטור, ("הטרקטור עבד ועבד ועבד ועבד, וכבר גרר, וחרש ושדד, וחלץ"). וגם הדוד אהרן "שמן וכןן וחזק ונקן", אך שניהם התעייפו, ואז הגיע טרקטוריסט חדש, וגם טרקטוריסט חדשים. הטרקטור החדש בהשוואה לישן צוייד בטכנולוגיות חדשות, ושלו מונה את הישגי הטכנולוגיה ואינו מתחשב בקטנים אם הם מבינים את המשמעות של הגה-כח, רגליים הידראוליות, הילוכים אוטומטיים, הנעה כפולה. כל הפריטים לא חשובים, חשוב שמונים הרבה הרבה שכלולים טכניים, וזה עושה רושם. אך הדוד אהרן לא השלים עם הטרקטוריסט החדשים. הגנת אמנם צבעה את הטרקטור הישן, ועטרה אותו בפרחים, אך הדוד אהרן השקיף עליו אחרת. הוא, במחירת,

טיפל בטרקטור שכינו אותו: שמאטע. לילה לילה, בשקט בשקט ניקה, החליף חלפים, שימן, כיוון, בדק ותיקן. ו"החיה" את הטרקטור הישן. היה ויכוח עם הטרקטוריסט החדש - והדוד אהרן ניצח. ואנחנו המחנכים צריכים להסיק ע"פ "הטרקטור" מספר מסקנות:

1) דברים ישנים אינם מאבדים מערכם, אם מטפלים בהם כראוי.

2) האימרה "ישן מפני חדש תוציאו", על פי ויקרא כ"ו י, אינה תופסת בכל סיטואציה. בתורה נאמרו הדברים בהקשר למזון. כלומר צריך להגן על המזון הטרי. יש לאכול קודם את המזון הישן ולהכין מקום לבר חדש. במקרה זה הנחייה לחקלאים לא לאגור את התבואה אחד על השני, אלא להוציא את הישן ולפנות מקום לחדש. המורה יכול וצריך לדון מה קורה בתקופה המודרנית. בכל התחומים. המורה אשר יגלוש לדון בנושא גם בכיתות ביה"ס הבינוניות והגבוהות יתעכב על האימרה "קנקן חדש מלא ישן" (אבות פרק ד'-כ') יסביר, שגם אם נחליף ישן בחדש, נשים לב שבזה החדש יהיה גדוש ישן, כלומר רעיונות ישנים והם בעלי ערך. נקפיד שגם אם הוא חדש בצורתו יהיה מעולה בטיבו.

האימרות: "החזיר את הדבר לישנו, החזיר עטרה לישנה, חזר הדבר לישנו" - כל אלה מצביעים שהדבר הישן מכובד, והמצב הקודם, הישן, כפי שהיה בתחילתו - אין בו פגם, אלא להיפך.

כמובן יש להסתייג מפני הישן בבגד שהתבלה ונתרפט, או בכלי כלשהוא שאינו ממלא את תפקידו. כך אם נחזור לטרקטור בארגז החול - אפשר לנצל על אף ישנו ע"י טיפול נאות ולהחזירו למצב הקודם. היום, גם בעונת המחזור, יש לשכנע את החניכים כי פעולה זאת כדאי מסיבות שונות: אקולוגיות, כלכליות וגם חינוכיות.

הספר השני שאני מסב תשומת לבכם הוא ספרו של דפו דניאל (1660 - 1771) מחבר, בין היתר, רובינסון קרוזו (עם עובד 1963).

דפו הנו אבי הסוגה של רובינסונדה, שאף חוקר ספרות-ילדים לא יכול להתעלם ממנה. אך לא כאן המקום להתעכב על ספרו מבחינת תולדות הספרות ונתמקד רק בנושא התעשייה.

אנו מתעמתים עם אדם ששרד לאחר שאונייתו נטרפה והוא הושלך ליבשה למשך הרבה שנים. הבעייה היתה - איך יתקיים?

האדם מהרהר: אני לא גודלתי לכל מלאכה, פירושו: אילו היה שוליה אצל בעל-מלאכה ודאי היה מיומן ליצור דברים, וכלים ואביזרים שיועילו לו להתקיים.

האיש, רובינזון מוסיף: ("מלאו לי זה עתה 18 שנה, ובגיל זה לא יתכן עוד כי אלך
ללמוד מלאכה או להיות לבלר אצל אחד מעורכי הדין") (7).

אולם חינוכו והרגלו בחיים לא עזרו לו, כורח המציאות הביא אותו להמציא
מכשירים כדי להישרד. וכך נזכר בעברו: כשיצאנו לדוג דגים בסירה וערפל כיסה
את הים קם צ'רק להכין מצפן, גם מציאת מקום למשוך את החבל הראשי, גם
לערוך את המפרשים" וכך היה, היינו: המסיבות דירבנו את האנשים ליצור
מכשירים נוספים.

"חסרון המכשירים הכביד עלי כל עבודה אשר חפצתי לעשותה, וכמעט שנה תמימה הלכה, עד
כי כליתי לבנות את משוכתי, אשר הקיפה את בית מושבי. היתדות או העמודים היו כבדים ככל
אשר יכולתי להרים, ויארך הזמן עד אשר כרתים ואתקנים ביער, ויותר מזה עד אשר הביאותים
הביתה, ולא אחת כיליתי יומים לכרות אחד העמודים האלה ולהביאו הביתה, ויום שלישי לנעצו
כאדמה. למטרה הזאת השתמשתי בבל-עץ כבד, אך לאחרונה זכרתי אחד ממטילי-הברזל,
אשר עם היותו טוב לחפצי, היה ענין נעימת העמודים בו קשה ומשעמם. אך לא הרגשתי
בשעמום כל עבודה, בראותי כי יש לי די זמן לעשותה, וכעברה לא יהיה לי ענין אחר לענות בו,
זולתי לתור את האי למצוא מזון לפשתי, כאשר אמנם עשיתי יום יום. זעתה החיליתי לשקוד
לעשות לי מספר דברים נחוצים, אשר הרגשתי בחסרונם, ביחוד כסא ושולחן, כי בלעדי אלה
לא יכולתי להתענג על ההרווחה המעטה אשר נשאה לי עוד בעולם, לא יכולתי כתוב, אכול,
ועד כמה דברים אחרים, באין לי שולחן, ואחל בעבודה. ופה עלי להעיר, כי היות והשכל הוא
יסוד ההנדסה ומקורה, ואם ישקול אדם כל דבר בשכלו וישפוט על כל דבר משכלו, ויכל להיות
ברבות הימים לאמן בכל מעשה חרושת, כן גם אנו לא תפשתי מעודי כלי-עבודה, ובכל זאת,
במשך הימים, מתוך יגיעה, חריצות ועיון מצאתי לאחרונה כי לא אחסר דבר אשר לא אוכל
לעשותו, לו רק יהיו מכשירים ביד."

ועוד: הקברניט קנה ממנו דונג, כי מדונג זה ייצר נרות. או: כאשר דרך על אדמת
ברזיליה הכיר את מלאכת הנטיעות ועשיית סוכר.

הספר מלמדנו ומדריךנו איך אדם מנצל את השאריות שבסביבתו למען הבטיח
את קיומו. לאחד שהעביר מן האוניה, שבקרבת מקום, את הסכינים, הברזלים
מצא במכנסיים כסף, ("צחקתי לנפשי למראה הכסף הזה: הו אשפה, מה בצע בם,
אין כל ערך למעני, אין שווה לי להרימך מן הארץ, אחת הסכינים האלה תיקר
בעיני מכל הגל הזה"). בהערכה לערכם של דברים הכל יחסית.

הכסף שבימים רגילים נחשב לערך חשוב, ואפשר לקנות בו את כל הצרכים
הנחוצים לקיומו של האדם, מאבד את ערכו במצבים מסויימים, הברזלים
והסכינים ערכם חשוב לאין ערוך. ואת ערמות הכסף לא כדאי אפילו להרים מן
הארץ. לפי מצבו של קרוזו הגיעו למסקנה שנחוצים לו ארבעה דברים: א) אוויר

צח ומים חיים, ב) מסתור מהשמש, ג) ביטחון משואפי דם - אנשים וחיות, ד) מראה על פני הים. ("אם ד' ישלח אוניה אראנה ולא אחמיץ את פדותי כי לא השלמתי להסיר כל תקווה להיגאל")

מה עשה כדי להגיע ליעד זמני זה? הוא קיפל את העבותות שהביא ברפסודה מן האוניה. סידר אותן בחומה, שם יתדות מבפנים ("ותהי הגדר חזקה אשר איש או חיה לא יכלו לעבר). לא עשה פתח כי אם סולם להיכנס ולצאת. את הסולם הוריד לאחר שדרכה רגלו על הקרקע בפנים, וחשב שיוכל לישון בשקט כל הלילה. בסוף נוכח לדעת שלא היה צורך בכל המאמץ הזה. (חברו בעזרת התלמידים השערות מדוע הגיע למסקנה זאת?) כדי להשלים את המלאכה בנה שני אוהלים. החיצוני משוח בעטרן שהביא מהאוניה, ואוהל קטן מבפנים. הוא הביא מהאונייה עוד אבזרים: לוחות עץ קטנים, עטים, דיו, וניר. הוא בנה שולחן וכיסא - מקום נוח לאכילה וכתיבה. הוא עשה לוח שנה - כדי לא לאבד את גורם הזמן. הוא חתך באולר על העץ כל יום - סימן אחד, וביום השביעי חתך פעמיים. ובכל ראש חודש כפליים מן האורך. "וכך ערכתי לי את לוחי או את חשבון השבועות, הירחים והשנים". צאו וראו כמה מחשבה ויצירתיות השקיע קרוזו כדי להישרד, אך נוסיף לכל אלה דבר נוסף שאינו קשור בייצור ובמלאכה, זוהי התקווה שהוא עשוי להיגאל.

אדם הנמצא במצב מיואש יונק עידוד משני דברים: מהמצאת מכשירים מיגיע כפיים, וממחשבה חיובית שדוחה כל רעיון לייאוש.

לנושא זה הייתי מוסיף את הספר ילדי תרשיש באי בודד¹ שילדים ניצולים מספינה טובעת מגלים וממציאים מקורות מחיה.

הספר השלישי שאני רוצה להזכיר הוא: עוטיל בן פייסי החזן של שלום עליכם.²

בסיפור זה, מביא שלום-עליכם ייצור של מוצרי תעשייה והפצתם, על ידי מוטיל בן פייסי ואחיו, אליהו בדרך הומוריסטית, כדרכו של שלום עליכם, אנו מתוודעים לייצורו של קואס, דיו, רעל עכברים, תנורים, מומחה לשענות ואלה מיוצרים ברצינות והפצתם ברצינות וכולם יחד גורמים לכישלון נחרץ. לדעתי מוטב שתקראו את הסיפור במקורו ותגרמו להנאתם של התלמידים וההומור המעמיק של שלום עליכם, לפיכך אביא את התוכן בתמצית: הבית של מוטיל בן פייסי, היתום, היה בית עני, והתלבטו איך לצאת מן המצוקה. אחיו של מוטיל, אליהו, מצא בפרסומת בעיתון שאפשר במחיר של רובל להרוויח 100. הוא הזמין את הספר ושם מצא שאפשר לייצר מוצרים שונים בהשקעה מועטה וברוח נאה,

וכך כתוב:

"בעד רובל אחד - מאה רובל, מאה רובל לחודש לפחות ירוויח כל מי שילמד את תוכנו של הספר שלנו, שמחירו בסך הכל רובל אחד עם המשלוח. נו, מהרו מהרו פן תאחרו."

אליהו הזמין את הספר. שמר עליו בסוד שאיש לא יוכל לעיין בו, כי הרי יכול מישוהו להתחרות בו, והטיל על אחיו מוטיל להפיץ את המוצרים המפורטים שם. הרשימה ארוכה, אפשר להרוויח 100 רובל ע"י ייצור דברי צריכה שונים: אפשר להכין דיו טובה, משחת נעלים, רעל עכברים, מקקים וגועל נפש אחר, אפשר להכין ולמכור ליקר, יינות מתוקים, לימונדה, מי-סודה, קואס ושאר משקאות זולים. האח אליהו בחר בקואס. שתי סיבות לייצור זה.

(א) אפשר להרוויח יותר ממאה רובל, כך כתוב בספר, (ב) אין צורך להתעסק בדברים המלכלכים: דיו, משחת נעלים, וגם לא להתעסק בדברים מגעילים כמו עכברים ומקקים. קואס זוהי תעשייה נקייה. נשים נא לב, שגם בייצור יש דברים המזהמים את הגוף, וצריך לייצר ולהתכלך ולרחוץ את הגוף.

מוצרים מסוג זה רבים מאד, דברי מתכת, דפוס, ענף הבנייה, ענף הצביעה, שרברבות ועוד רבים רבים, כל אלה מוצרים הפוגעים בצורה החיצונית.

אך יש גם אחרים הפוגעים גם בבריאות של אדם בצורה חמורה יותר, מדובר בענף שהעיסוק בהם מביא למחלות מסוכנות כמו עיסוק בייצור מחשבים, ענף הקשור בייצור גרעיני. זוהי הזדמנות לשוחח עם התלמידים גם בנושא זה.

קואס

נחזור נא לייצור הקואס. "בשביל להכין ליקרים ויינות מתוקים צריך להיות הוטשילד", כדי להכין לימונדה ומי סודה יש לרכוש מכונה, ולא ידוע כמה היא עולה, הדבר הנראה הגיוני ביותר, ואין צורך בהשקעה גדולה, זהו משקה - קואס.

הדוגמא לתעשיית הקואס הוא ברוך קואסניק, שנהפך לגביר. הקואס שלו מפורסם בכל העולם, הוא מוכר את הקואס בבקוקים, הקואס פורץ ואיש אינו יודע מה שם בפנים. גם פה מופיע הנושא של סודות בייצור. על-כל פנים, כשמגיע הקיץ הוא עסוק מעל לראש, ומרוויח הרבה כסף. על כן בחר אליהו לייצר קואס, את הסוד כמובן לא גילה, כולם ראו איך הוא שופך מים אבל דברים נוספים אין הוא מגלה, בנוסף לכל מכניסים גם קרח והמשקה מוכן. את מכירת הקואס מטילים על מוטיל, הוא צריך להפיץ את מוצרו ע"י שירה, וקולו מסולסל:

קריר וגם טעים,

אין כמותו נעים.

יהודים - יש לי משקה,

כוס אחת בקופיקה,

לא אפרט את כל האירועים בקשר למכירה, אציין רק אפיזודה אחת: כל מי

שהילד מכיר נותן לו קואס חינם. אך כדי לשמור על הכמות בדלי "על כל כוס קואס שאני נותן חינם - אני שופך כוס מים". (תופעה ידועה, ואנחנו למשל זוכרים את מחלקי החלב שהוסיפו מים לכדים. או שהיום מכניסים למוצרים חומרים משמרים למוצרי מזון ולעיתים, יש בתוספת סכנה כלשהי).

יום אחד נכנס מוטיל לשכנתו פסיה, וכל המשפחה שתתה את הקואס חינם. כדי למלא את החסר שפכו לתוך הדלי מים מגיגית הכביסה. כשמוטיל יצא למכור את הקואס, יהודי אחד שתה ועיקם את פרצופו ואומר לי: זו "שתינה - ולא שתייה". "עוד אחד בא טועם ומתין את כל הכוס ישר על הפרצוף שלי". קמה מהומה, בא שוטר, טועם ויורק, היהודים אומרים למוטיל שלא יזכיר את שמו של אחיו. הולכים למשטרה, מוטיל בורה, בבית שואל אליהו איפה הדלי? ומוטיל עונה - במשטרה.

ד"ר

לאחר הכישלון בייצור קואס מחליט אליהו, האופטימיסט, לייצר דיו. עושים מחקר שיווק ועל סמך התוצאות מכינים מוצר. "דיו זהו עסק טוב, כולם לומדים לכתוב, יודל הלבנר השיב על שאלתו של אליהו - כמה הוא מוציא לדיו - "הון תועפות". לאחר שמוטיל מתאר את תהליך הייצור - עפצים, גליצ'ין, קצת סוכר כדי שהדיו יבדוק, מרתיחין את כל התערובת בתנור, בודקים אם התמיסה כותבת. ואליהו ששמר הכל בסוד אומר: זה כותב.

אח"כ ניגשו להעביר את הדיו לבקבוקים, הם כמובן לא בדקו כמה בקבוקים צריך להכין. הפריזו בהכנה, הפריזו ב"אריזה", הפריזו בתוכנית המכירה, חשבו שימכרו לסיטונאים, אח"כ החליטו גם לבודדים.

פרסמו מודעה: **פה מוכרים דיו מייצבה בסיטונאות ולאחדים - בזיל הזול**. הפרסומת לא עזרה, בראש וראשונה צריך לשפוך את הדיו. הדאגה של אליהו היתה מה עושים עם הבקבוקים. קודם שפכו את התכולה ליד קיר, אך גרמו לעזים הלבנות שישחירו. לגרביים לבנים - "שעשו מהם חורבן", נאלצו להפסיק את שפיכת הדיו וחיכו ללילה שישפכו את הדיו לנחל וכך עשו.

אך: "אוי ואבוי לי, מה עשיתם לנחל?" "התברר שהבאנו אסון על עיר שלמה, לכובסות אין איפה לכבס, אין איפה להשקות את הסוסים, שואבי המים..... הנה הם מאספים כולם יחד ובאים הנה להתחשבן אתנו".

גם התוצר השני נכשל ולא נותר להם אלא לברוח לחברם פיני.

גילוש עכברים

גם תעשיית הדיו איכזבה את בעל התעשייה - אליהו, אך הוא לא התייאש. בספר

איך עושים כסף "בעד רובל אחד מאה רובל" הוא למד איך מגרשים עכברים. אך לא רק עכברים גם עכברושים וגם מקקים. כל מה שצריך לעשות הוא להכניס את האבקה לתוך הבית, ואם הם יריחו - לא יישאר שם אף עכבר אחד. הרבה יימלטו, הרבה ימותו.

"את הנסיון הראשון ערכנו על העכברים של שכנתנו פסיה, יש להם שם עכברים בלי סוף. אתם הלא יודעים שבעלה הוא כורך. משה הכורך שמו. הבית שלו מלא תמיד ספרים. עכברים אוהבים ספרים. ולא כל-כך ספרים, אלא דבק. דבק הוא דבר חשוב בכריכת ספרים, ובגלל הדבק הם אוכלים כבר גם את הספרים וגורמים לו נזק עצום".

הלילה הראשון לא היה מוצלח. לא תפסו אף עכבר, אבל אליהו אמר שהעכברים נמלטו כשהריחו את האבקה. זה סימן טוב אומר אליהו. ובכל העיר פשטה השמועה שהם מבריחים עכברים. וכאן נכנס פעם נוספת עניין הפרסומת. לא היו יחצנים ואנשי פרסומת כמו היום, אך הם סמכו על שכנתם פסיה. פרסומה על קואס ועל דיו לא כל כך הצליחה - אך לא דומה דיו לרעל עכברים. אמנם בכל בית יש חתול, אך "מה כוחו של חתול אחד מול ים של עכברים. על אחת כמה וכמה עכברושים! עכברושים פוחדים מחתול, כמו שהמן הרשע פוחד מרעשן".

וכיוון שהפרסומת נפוצה בכל העיר, באים אנשים רבים ומתעניינים בגירוש, שהרי העכברים מציקים להם. ואם כך מעלה אליהו את המחיר בהשפעת אשתו ברכה, וגם כאן אפשר להסיק, אם הביקוש במוצר עולה, עולה גם המחיר, והיצרנים מוצאים תירוצים להעלאה זאת: "בעד האבקה צריך לשלם כך וכך, ובעד הטרחה כך וכך".

אך גם כאן כמו בייצור הקודם, אין אליהו מעריך נכונה את הכמויות, הוא מייצר קואס - הביות, דיו - אלפי בקבוקים. גם אבקה - שק מלא.

"לא עברה חצי שעה וכל השכנים והשכנות שלנו, עם הדודים והדודות הבנים והבנות, והקרובים והקרובות - הרחוב כולו, מקצה עד קצה מתעטש במקלה אחת גדולה". אליהו ומוטלה בורחים לחברם פני. שם פני חוטף את הספר ומשליכו לתוך התנור. כל הסיפור מהול בהומור של ש"ע ומצביע על הצורך להיות תעשיין בהשתלמות וגם במומחיות.

אי אפשר לייצר בלי סקירת השוק, לפני הפעלת המנגנון אי אפשר לייצר מוצר ללא אמצעים טכניים. אי אפשר לייצר מוצר ללא הערכה נכונה של קניית הצרכנים. לכן נכשלו כל הנסיונות ע"י ייצור בהגזמה. אי אפשר לשווק את המוצר ללא פרסומת מקצועית. אי אפשר לייצר מוצר בזיוף ולסמוך על הקהל שלא יגיב.

סולון בלודיה

ביצירה הרביעית, שלמעשה זו נובלה, אני מציע לדון בה בכיתות הגבוהות, כולל את התלמידים בחטיבה העליונה. אני מתכוון לסיפור "סולון בלודיה" מאת תיאודור הרצל, מעובד ע"י פרופ' משה סמילנסקי ז"ל, (סיפור מודפס במיוחד למשתתפים בכנס זה, וניתן לרכשו בדוכנים).

הסיפור מותח מהרגע הראשון. קרויסוס מלך הלודים מתהלך כשהוא מלא דאגה. ידידו אזופוס וסולון מפצירים בו שיגלה את אשר עם לבו, והוא מספר: "עלם מבוליסוס בא לפני וביקש לו את בתי אומפלה לאשה". איזופוס שואל: כלום מזרע המלכים הוא? וקרויסוס משיב, "מי יודע אם לא חשוב הוא מכל המלכים... אביו הוא בעל מלאכה עני".

התעלומה אינה מובנת לידידיו, וסולון אמר שאינו מבין. הרי אין ספק שאין להיענות לבקשת העלם. וקרויסוס ענה: העלם גילה תגלית אשר תפתור את בעיות העוני ויתן במתנה לבני לודיה, בתנאי שאתן לו את בתי אומפלה שאותה אוהב מאד.

אך מה התגלית? שואל סולון, הוא עצמו יגלה לכם.

בשיח בין אזופוס, סולון וקרויסוס, אנחנו עדיין לא יודעים מהי התגלית, אך הסקרנות גדלה והולכת. והם מזמינים את העלם - אבקוסמוס שמו - שיסביר את תגליתו. לשאלתו של המלך אמר העלם שהתגלית היא "בשקית קטנה שבידיו". איזופוס חשב שגילה זהב ואבקוסמוס ענה: "יקר מזהב - קמח".

החכמים חשבו שהעלם ואתו קרויסוס מתלוצצים. איזופוס ניסה לפתור את "החידה": "ודאי חרשת, זרעת, קצרת, טחנת - כבר שמענו לא אחת על פלאים אלה". אבקוסמוס השיב - לא, "את הקמח עשיתי באופן אחר..." אני נשבע בחיי האלים, גיליתי את האמצעי לייצר קמח בלא תבואת השדה". העלם יצא, ואני פוסח על השיג והשיח שניהלו שלושתם - סולון איזופוס וקרויסוס, לבסוף, סולון אמר: "המיתוהו, אם אכן דיבר אמת".

ואביא רק תמצית של הנימוקים לכאן ולכאן: איזופוס טען: אתה אומר להרוג את גדול המיטיבים של האנושות. קרויסוס טען, "למרות שאני כועס על חוצפתו של העלם המעז לבקש ממני את יד בתי, הרי להמיתו - לא יעלה כלל על דעתי". על טענתו אמר סולון: אינך ראוי להיות מלך, וכדאי שבדיון יועלה הנימוק: מדוע חשב סולון שקרויסוס לא ראוי להיות מלך. שימו לב לחלק מנימוקו של סולון, שאצטט אותו בשלמותו: "אתם מודדים את תועלת הדברים לפי השעות, השבועות או השנים, ואילו אני רואה למרחק גדול יותר, האדם הצעיר הזה הוא

אחת הסכנות הגדולות ביותר שבאו לעולם. הוא מבקש לעשות את בני האדם לחסרי דאגה. את הדבר הטוב ביותר שלהם - את הרעב - רוצה הוא לגזול מהם, ואחר כך מה? הלוא כשתחלוף עבודת האדמה מן העולם, יחלפו גם כל סדרי החיים הקבועים, כל חוש האזרחות והתרבות - מלך הלודים, המיתהו אם מלך אתה. ונושא שני לדין: מדוע חשב סולון שהדבר הטוב ביותר הוא הרעב.

הנושא של ייצור מזון עלה איפוא, בשיחה בין החכמים. וכל אחד הביא נימוקים משכנעים משלו. המורה חייב להגיע לשאלה פילוסופית על הנאמר, "בזיעת אפך תאכל לחם".

ודאי יהיה מישהו מהחניכים, שיזכר שבעולם כולו, המתועש, מספיקים 3%, 1/2% 3 עוסקים בחקלאות ומספקים את כל צורכי המזון לאוכלוסיה ואף מייצרים מעבר לזה, ומשבירים מזון למזי רעב. אולם יש להסביר שכדי לספק את צורכי המזון חייבים אנשים העוסקים בתעשייה לעמול קשה כדי לקנות את מוצרי המזון, ואילו קיבלו את הכל מן המוכן, לפי המצאת אבקוסמוס - היו מגיעים למצב של עצלות, רפיון וכל הנובע מכך.

וטוב שתלמידיו יקראו את ההמשך של חיי הלודים בסיפור זה. קרויסוס ביקש להיוועץ עם חכם נוסף, ופנה אל תאלס, וזה השיב לו שיש חכם יחיד שיכול ליעץ - הוא סולון, "עשה נא המלך ככל אשר יאמר לך סולון".

סולון מנסה להביא את אבקוסמוס שישמיד את תגליתו, "הנח לבני אדם ויזיעו על תלמי שדותיהם ויעמלו ויעבדו עד כלות כוחם, כך טוב".

אבקוסמוס לא השתכנע, וסולון יצק את הרעל לספל והשקה את אבקוסמוס שישתה לחיי האנושות, לחיי אשתו שכה אהב. ואבקוסמוס שתה.

בסיכום יש להדגיש את ערך העבודה והמאמץ למען קיום חברה מתוקנת. התגלית המספקת מזון לכולם ויוצרת היצע גדול מן הביקוש, מביאה התרוששות של כל האוכלוסיה.

הפעילות נפסקת בכל תחומי החיים, אין צורך במקצועות נוספים. אנשים פנויים וחיהם ריקנים מדי. המצב מביא להתהוללות, מכאן גם לפורקן היצרים ופשעים, הארץ חוזרת לתוהו ובוהו.

הערות

- 1) כתבו: אהוד טוקטלי - שמואל גיודי קלינדר. אייר: אבי כץ. הוצ. "נחלה" ירושלים 1988
- 2) כל המובאות לוקחו מתוך: מוטיל בן פטי החזן, סיפורי ילד יתום, שלום עליכם, עברית: אוריאל אופק, כתר, הדפסה שישית 1992.

לקראת יום השואה

תנועת המרי בגיטו קרקוב

עאת: ג. ברגסון

בשנת 1986 הופיע ספרו של ד"ר אריה באומינגר באנגלית The Fighters of the Cracow Ghetto על - ידי המרכז לתולדות יהודי פולין, ליד האוניברסיטה העברית.

הספר אזל וד"ר באומינגר החליט לפרסם את הספר בעברית, מבוסס על המהדורה האנגלית, שהוכנסו בה עדכונים, בהתחשב בעובדות חדשות שנודעו לו. הספר מפרט את "תנועת המרי בגיטו קרקוב", שלקחו בו חלק כל תנועות הנוער שם. אך לפני תאור מאורעות של המרי הוא מצייד אותנו במבוא המתאר את "קרקוב היהודית בתפארתה ובחורבנה".

הפרק סוקר את תחילתה של העיר עד חורבנה. כל הנכתב בו מעיר ומאיר תקופות רבות בהן חיו היהודים ברווחה ומהן סבלו מפרעות וגירושין. התיאור של קרקוב מתומצת מאוד והוא אינו מיועד להרכיש מידע על העיר המפורסמת. הוא נועד לתת מושג מה על העיר ולגרות את הקורא למקורות נוספים הנמצאים בשפע.

באומינגר מזכיר את מלכי פולין "שראו במהגרים היהודים אלמנט חיובי לפיתוח ארצם הנחשלת" הוא סוקר את הרופאים המפורסמים למלכי פולין, אך בעיקר שם לב לרבניה המפורסמים "אשר תורתם ופסקי - דינם היו מקובלים גם מעבר לגבולות המדינה".

כך למשל מצטט את דברי הרב י.ל. הכהן מימון (פישמון) הכותב על הרמ"א (ר' משה איסרליש) במבואו ל"ספר קרקא":

"לתשומת לב מיוחדת ראויה העובדה, שמרן ר' יוסף קארו מעיר הקורא מצפת עמד בקשר מכתבים עם ר' משה איסרליש... ורק הודות ל"מפה" שפרש עליו הרמ"א בדמות "הגהותיו" ל"שולחן ערוך"... נתקבל ספר זה בכל תפוצות ישראל".

בסקירתו על תולדות העיר קרקא, אנו מתוודעים לפרקי היסטוריה רבים: פלישת

שבדים וקלגסי המלניצקי, הופעת משיח השקר שבתאי צבי, וחלוקת פולין בין שלוש המעצמות, עיר הבירה של פולין והעברתה לורשה.

פרנץ יוזף השני והרפורמות בחינוך היהודי:

זרם המתבוללים, תנועת ההשכלה, וזרם החסידות. אך בסוף המאה ה-19 קמה התנועה הציונית על מוסדותיה, ובתוכה תנועת הנוער הציונית שהפכו לפעילים נגד גזירות הנאצים וסכנו את עצמם במרי ובמרד בתקופת השואה.

למן 12 באוקטובר 1939, לפי צו של הנאצים, פולין חדלה להתקיים כריבונית מדינית.

הוקם "גנרל גוברנמנט" ובירתה הועברה מורשה לקרקוב.

עוד לפני אוקטובר ב-28 לספטמבר 1939 נחתם חוזה בין ברית המועצות לבין גרמניה, על חלוקת פולין בין שתי המדינות.

על החוזה אנו קוראים בספרו של שיירר:

"החוזה עצמו, שפורסם רבים" הודיע על הגבול של "האינטרסים הלאומיים המתאימים" של שתי הארצות ב"מדינה הפולנית לשעבר" והכריז, כי בתחום השטחים שסופחו הם יחזירו ליושנם "את הסדר והשקט" ו"יבטיחו לאנשים החיים שם חיים של שלום בהתאם לאופיים הלאומי" (עלייתו ונפילתו של הרויך השלישי, של ויליאם ש. שיירר, כרך ב' עמ' 528).

במאי 1940, החלו הגזירות. נתנה האפשרות ליהודי קרקוב לעזוב את העיר "מרוצונם החופשי" חלק עשו כן, ובמאוס 1941 הוציא מושל המחוז פקודה בדבר "אזור מגורים יהודי", כלומר הקמת הגטו. והחלו הגירושים למחנות ההשמדה, חלק הובא למחנה האימים פלשוב, שנהפך למחנה ריכוז.

ועל אף הגטו ותנאיו לא נכנעו היהודים בקרקוב, וגם בגטאות אחרים, מלעסוק בענייני רוח. באומינגר מציין שהיהודים הדתיים המשיכו "בלימודיהם ובתפילותיהם" והנוער הציוני החלוצי "ניצלו כל שעה פנויה ללימוד השפה העברית ידיעת ארץ - ישראל והיהדות".

הם שאפו להרחבת השכלתם, אך גם להדחיק את רגשות הייאוש לשעה זאת, ולקוות ברוח אופטימית לימים טובים יותר, שבהם יוכלו להגשים את משאת נפשם.

ד"ר באומינגר סוקר את המצב של היהודים בגטו קרקוב, בפלשוב, בקזימיז ובמקומות אחרים ומצביע על העזרה שקיבלו מן הצד האחר.

הוא גם חיבר את הספר על "חסידי אומות העולם" שסיכנו את חיייהם במתן עזרה.

אך את עיקר הסקירה הוא מקדיש לארגוני הלוחמים של היהודים בקרקוב. הוא

ודאי יסייע לאלה הטוענים שלפחות חלק מאנשי הגטו לא הלכו כצאן לטבח, וקבוצות הלוחמות בקרקוב כמו בגטאות אחרים¹ ואף באושוויץ, אלא שהיחס בין מחנות הנאצים לבין קבוצות המרי והמרד היה, כמובן, כיחס בין זבוב לפיל.

בספרו תנועת המרי מוסר ד"ר באומינגר שבקרקוב היו "שתי קבוצות לוחמות" האחת של "השומר הצעיר" והשנייה של "עקיבא" (תנועת נוער שהתאחדה עם "נוער הציוני - עקיבא" לפני המלחמה)² ההכנות הראשונות להגנה עצמית נעשו ע"י גוסטה ושמשון דרנגר.

כבר ב- 1940, הוקמה חווה חקלאית לאחר שזו נסגרה מבחינה בטחונית. בפרק זה מונה באומינגר שמות של אנשים שהיו הרוח החיה בפעולה מחתרנית וכדאי לקרוא שם.

פרק מיוחד מוקדש לאחיו של המחבר השיק (צבי) באומינגר. שהוכתר אחרי המלחמה בצלב גרונוואלד ע"י ממשלת פולין. הארגון הלוחם השני היה של "השומר הצעיר" וגם אלה הכינו את חבריהם למאבק. שלמה שיין מראשי הארגון כותב בין היתר: משימתן של החוליות היה להסתובב בערב מחוץ לגטו, לפגוש חייל גרמני, להלוּם בו בראש בשקט, ולקחת את נשקו.

"התוצאה היתה אקדח יחיד", ובכל זאת השמחה היתה שלמה.

(א) כל חברינו חזרו בשלום. (ב) אקדח ראשון בידינו.

מכאן נבין שהיחס בין הלוחמים היהודים לבין החיילים הנאצים היה כנאמר כזבוב ביחס לפיל. גם השומר הדתי, הצטרף לארגון לוחמי תנועת הנוער. המפקדה המאוחדת חשבה שיש "לבצע פעולות ראוּוה" שתבלבל את הגרמנים... ואז יווכחו הגרמנים כי קרקוב אינה עיר גרמנית שבה יכול הגנרל גוברנטור האנס פראנק לעשות ככל העולה על רוחו.

(1) א) ראה מרד בנובוגורדק, מאת שלום חולבסקי, בתוך באומר ובשיח של גרשון ברגסון, הוצאת דביר עמ' 105.

(ב) במרד בגטו ביאליסטוק, בתוך השואה, פרקי עדות וספרות עמ' 156 - 150.

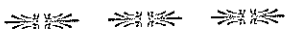
(ג) המרד בוילנה, ר' גם הלחימה היהודית בימי כיבוש הטאצ'י, שם 266 ואילך.

(ד) ובעיקר מרד גיטו ורשה, וראה בנושא זה את ספרו של גוטמן בעלטה ובמאבק, הפרק ייחוד הלחימה היהודית עמ' 167 ואילך. וגם מגילת יסורין של ח.א. קפלן יומן גיטו ורשה, 4.8.1942 - 1.9.1939 עם עובד - יד ושם.

(2) ר' גם "אנשי המחתרת היהודית" בספר "הילד והנוער בשואה ובגבורה": עמ' 231 - 230, ושם מובאה: מתוך "יומנה של יוסטינה" שלפני המלחמה מדריכה של "הנוער הציוני עקיבא" בקרקוב.

נבחרו מספר מקומות בעיר, ההצלחה העירה פנים לקפה "ציגריה", שם נהרגו 7 קצינים גרמנים ורבים נוספים נפצעו.

באומינגר מתייחס לפעולות נוספות, מקדיש פרקים ליחסים עם הפולנים, ובעיקר מונה שמות הפעילים בארגון הלוחמים שכולם ראויים להיזכר, באשר מהווים מופת לתעוזה ולגבורה למען מאבק על קיום וכבוד יהודי.

מחלקת החינוך של "יד ושם" בירושלים מציעה שורה של עזרים לימודיים להוראת נושא השואה. אנו מביאים חלק מהמלצות:

1) אגודות הילדים מגטו לודז'

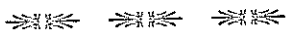
ערכת לימוד הכוללת 15 כרזות צבעוניות (50X70 ס"מ) מתוך אלבום ציורים בשם זה שנכתב ועוטר בידי אלמונים. הציורים משקפים את הווי הילדים בגטו לודז', בפרט בתקופה שבה הונהגה בגטו זה האסטרטגיה של "הצלה באמצעות עבודה". לכרזות אלה נלווית חוברת הדרכה. הערכה מיועדת לתלמידים בחטיבות הביניים ובחטיבה העליונה. מחירה 160 ש"ח

2) ליל הבדולח

חוברת זו בכריכה רכה. היא לקט של מקורות המספקים הסבר רקע למאורעות שהובילו לפרעות "ליל הבדולח". קטעי הקריאה משקפים את ההתנסויות שחו הקורבנות. כמו גם את תגובותיה של האוכלוסייה הגרמנית שצפתה מנגד.

3) יהדות פולין בין שתי מלחמות העולם

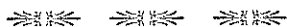
חוברת זו מתארת את המפלגות הפוליטיות והתנועות הציוניות. אגודת ישראל והבונד בין שתי מלחמות העולם. היחידה מציגה את הבעיות העיקריות איתן התמודדו היהודים בפולין והפתרונות כפי שנמצאו על ידי כל אחת מהתנועות. מחירה 20 ש"ח.

כצאן בין זאבי ליל

נותרו מספר עותקים מוגבל, של החוברת המוקדשת לשירי השואה שפורסמו

ב"אין פרפרים פה" ובפרסומים אחרים. המנתחים הם: אברהם צלמון, גרשון ברגסון, ד"ר מירי ברוך, שמואל ברגסון ז"ל עליזה, בדמור, ד"ר אברהם גרין ז"ל מלאכי סופר. מחיר החוברת 5 ש"ח. כל הקודם זוכה. להשיג במדור לספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות, ים.

הוצאת "ספרית פועלים" עצינה לבתי - הספר לרכוש במחיר מוזל
שלושה ספרים שנושאים השואה. הספרים הם:

1) מישהו לפני ומישהו מצדדי.

כתבה: אידה ווש. מהולנדית תמי דבש ויוסיפון ווש. הספר מיועד לילדים בגיל 9-10 וגם לבוגרים ומבוגרים.

2) שחק אותה - משה בנטוב,

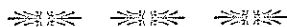
הוריו של המחבר נשלחו מצרפת ל"מזרח" ולא שבו. הוא עצמו מתאר את נדודיו כדי להישרד.

לאחר המלחמה מנסה לבנות במו ידיו את חייו ההרוסים, קודם בארץ הולדתו ואח"כ בישראל.

3) מקום תחת השמש - שושנה פרידמן,

סיפור מאבק יחיד של ילד יהודי בפולין, בתקופת הכיבוש הנאצי מנותק ממשפחתו. הוא שומר בסתר על זהותו היהודית תחת שם פולני, הוא יוצא חל מן התופת בזכות תושייתו ורצונו העז לחיות. לכתות גבוהות.

מחיר כל ספר 15 ש"ח (במקום 30 ש"ח) למזמינים 6 ספרים לפחות, הכתובת: ת.ד. 37068, תל-אביב, 61369

ספרים נוספים בנושא השואה

1) להעז לחיות,

מאת גבי פרץ הוכמן, משרד הביטחון, ההוצאה לאור.

סיפור זכרונות של ילד שהיה בן 12 שנה כשורשה נפלה בפרוץ מלחמת העולם השנייה בידי הגרמנים. הנער הצליח לברוח מהגטו ועבר לצד הארי, התחזה כנער פולני והתפרנס מזמרה ברחובות וממכירת סיגריות. מידי פעם היה מבריא לגטו

מזון ובגדים למשפחתו שנשארה שם, לאחר חורבן הגטו הצטרף למרד הפולני, המרד נכשל והוא הובל למחנה שבויים בגרמניה.

עם שחרורו, לאחר המלחמה, עלה ארצה בהעפלה בשנת 1946, הוא נתפס ע"י הבריטים, נכלא בעתלית, התגייס לפלמ"ח, נפצע במלחמת השחרור בביר עסלוג'. הקים משפחה ושלושת בניו קצינים בצנחנים. (התמצית מתוך גב הספר)

2) בית עירקחת בגטו קרקוב -

תאדאוש פאנקוויץ, תרגום מפוליית מרים עקבוא, הדפסה שלישית 1995, 159 עמ', הוצאת "יד ושם" בשיתוף עם ארגון יוצאי קרקוב.

פאנקוויץ הוא פולני, רוקח בעל בית מרקחת. כיוון שבית-המרקחת שלו נכלל בשטח של גטו קרקוב - התירו לו הגרמנים להישאר שם גם לאחר שהשטח נועד לשמש גטו, הוא נשאר שם שנתיים וחצי עד לחיסולו של הגטו במאוס 1943, מחבר הספר מתאר את ייסורי היהודים והתעללות הגרמנים בהם.

"ספרו של תאדאוש פאנקוויץ הוא תרומה מקורית להיסטוריוגפיה של שואת יהודי פולין, בהיותו מסמך של עד לא-יהודי... לא כצופה מרחוק, אלא כמי שבעל-כרחו היה מעורב בכל מה שהתרחק שם" (המערכת).

פאנקוויץ עזר ליהודים תוך סכנת נפשות וזכה בתואר "חסיד אומות העולם". הספר מעוטר בתצלומים אותנטיים.

בספר שישה פרקים, כל אחד עומד בפני עצמו. הפרק השישי מספר על חיסול הגטו והעברת האוכלוסייה לפלשוב.

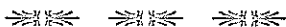
מתוך פרק זה מובאה אחת:

כבר היה חושך כשהזרתי לבית-המרקחת, ובחושך גברה שבעתיים תחושת המוזרות ששרדה כאן, שמי-הלילה היו ללא ענן והירח באורו החיזור טייל בין החומות. בדרכי חזרה לבית-המרקחת ליווה אותי המוות, כל דלת לא נעולה, כל חלון פתוח, עוררו בי אי-שקט, בעוברי שמעתי - במציאות או בדמיון - צליל של סגירת חלון, מישהו שנבהל כנראה מצעדיי, חלף במהירות במסדרון הבית; מישהו הצית גפרור, מישהו פתח חלון, לפתע אני שומע שריקה... ופתק מסתורי נופל לרגליי, אין זה דמיון, בבניינים הללו, המלאים הרוגים, עדיין חי מישהו. מישהו חי ומסתתר ואדם פוחד מאדם. הרמתי את הפתק והחשתי את צעדיי. אירועי - הזוועות היו טריים מדי בזיכרוני ובתודעתי: לא יכולתי להתרכז ולחשוב בהיגיון ובקור רוח על כל אותן הלחישות ולא יכולתי לשים - לב לכל אותם המקומות שמשם באו.

רציתי לעוף כמו פרפר. רסיסי ילדות מתקופת השואה.

כתבה: נעמי מורגשטרן, איורים: אביחי כהן, "יד ושם", המחלקה לחינוך, תשנ"ה. זהו ספר המיועד לתלמידים בכיתות הנמוכות, אות גדולה, מנוקדת, האיורים צבעוניים.

זה סיפורה של חנה גפרית, שנשאה אחרי המלחמה ליצחק גפרית. המסופר על השואה הוא בתמימות ילדותית. תלמידי הכיתות הנמוכות בביה"ס היסודי יכירו את תנאי הגטו, ילמדו על הגזירות, על הווי החיים במחבואים, יתוודעו גם לפולנים הבודדים שהגישו עזרה, וישתכנעו שלהיות יהודיה גאה אפשר רק בארץ ישראל.

צבע הפנינה

כתבה: אנה מריה יוקל, תרגום: נעה כן-ארי, הוצאת: עם-עובד, 82 עמ'.
ספר רב-גוני ומרתק, שנכתב לפני למעלה מ-55 שנה. הנושא הוא יריבות בין

שתי-כיתות, יריבות שצומחת על שקרים ומחאות כוח. המאבק בספר הוא בין הטובים - המצדדים באמת ובצדק לבין המונעים ע"י דעות הקדומות ופחד. הסופרת ממחישה את הזוועה שבהתעצמות כוחות הרוע, ומשרטטת את התהליך בפרטים, כך שהספר מנבא את מה שהתרחש באירופה מיד לאחר שנכתב. הספר יצא לאור רק אחרי מלחמת העולם השנייה. הוא מחנך במפורש לערכי האמת והצדק, אך העלילה עדיין מרתקת והדמויות מרגשות. מתגלה בו גם הווי חיים של תלמידים בתקופה אחרת, רובם משכבות בינוניות-נמוכות של החברה. ההקדמה המתארת את קורות כתב-היד, על-רקע המלחמה ומאורעותיה, היא סיפור מרתק בפני-עצמה.

הקדמה

את הספר "צבע הפנינה - רומן לילדים מכל הגילים" כתבתי לפני יותר מחמישים שנה, כשהייתי סופרת צעירה בפראג, במטרה לתאר את המהלכים העלולים להביא לעליית כוחות רשע תוקפניים, הנעזרים בשקרים ובמזימות, שרק באמצעות מלחמה משותפת של כוחות היושר ניתן לגבור עליהם. בשנת 1933 ברחתי לפראג מברלין, לאחר שהנאצים השתלטו עליה, שכן חשתי בסכנה הצפונה בהשתלשלות המאורעות. ב-15 במרס 1939 כבשו הנאצים את צ'כוסלובקיה, ולא היה אפשר להוציא את הספר לאור. שוטרת צ'כית הזהירה אותי בעוד מועד, ובוקר אחד ברחתי לשגרירות הצרפתית, ושם, כרבים אחרים, ביקשתי מקלט. לאחר כשבועיים שמעתי שקיימת אפשרות לברוח דרך הגבול הפולני, ואני הפקדתי את כתב-היד של הספר בידי שתי משרתות צ'כיות בשגרירות, אניצ'קה ומאניצ'קה. ארזתי רק תיק-יד ובו כמה לבנים וסדדור, ובכספי האחרון. קניתי כרטיס רכבת לעיירה קטנה ליד הגבול.

על דרך המלך צעדתי לכפר שבו הייתי אמורה להיפגש עם מבריהי הגבול. עוד כשהייתי בפראג עלה בדעתי הרעיון לתפור סרט אבל לשרוול הימני של מעילי - באירופה זהו סימן מקובל לאבל משפחתי, ובאותם ימי, בתחילת 1939, עוד חלקו כבוד לאבלים - ואכן לא הוטרדתי על-ידי המשמרות. בכפר מצאתי את בית האיכרים המוסכם, ולידו שני בחורים מקמצים בדיבור ושלושה מהגרים לא מוכרים. כשירדה החשכה, אמרו הבחורים "קדימה", אך סירבו להתיר לי לקחת את התיק, בטענה שיפריע במקרה שנצטרך לרוץ. היה ליל אביב נטול ירח ואנו יצאנו לדרך. גשם זלעפות התחיל לרדת, ועד מהרה נרטבנו עד לשד עצמותינו, אבל האוויר היה חמים. כבר הלכנו כברת דרך ארוכה בשדה הפתוח, כשהבחורים עצרו ליד מעבה שיחים. כאן היינו אמורים לחכות. חיכינו בדומייה רבע שעה, חצי שעה. ואז שמעתי איך האחד שואל את השני: "מה קרה ליוזף?" והשני משיב: "נשאר אותם פה?" אני הבנתי את דבריהם, כיוון שקלטתי את השפה הצ'כית בפראג, בעוד שחברי למסע לא הבינו צ'כית ולא ניחשו כלל את המתרחש. אלא שאז הופיע יוזף, איכר צ'כי שעסק בהברחת הגבול: נפרדנו משני הבחורים ויוזף נטל את הפיקוד בסמכותיות דוממת. צעדנו, ולעתים רצנו בעקבותי דרך שדות שזה עתה נחרשו, והמטר שלא הפסיק לרדת הפך את תלמיהם לבוץ דביק. פעם אחת נקלענו למעגל אור רחב שבקע מדיר חזירים, ולאחר שעות אחדות הגענו לבקתת אבן של איכרים, הבית היחיד על דרך המלך. יוזף דחף אותנו במהירות פנימה אל תוך חדר גדול. כאן היינו חייבים לחכות עד שיעבור סיוור האס-אס. חברי למסע נשכבו על הרצפה ונרדמו מרוב תשישות, ואילו יוזף ואני ישבנו על הספה המהוהה. רק שאון הגשם התופף נשמע בחוץ. סיפרתי ליוזף על השעות בשגרירות הצרפתית ועל שתי המשרות החביבות, אניצ'קה ומאניצ'קה. יוזף שאל, אם צר לי שהשארתי הכול מאחורי בפראג, ואני אמרתי, לגמרי לא, כמה רהיטים ישנים, אי-אלו בגדים - רק דבר אחד צר לי להשאיר מאחור: כתב-יד של ספר שכתבתי.

מרחוק קרב ובא אורו החזק של פנס כיס, שפלש בעד החלון הקטן המכוסה וילון שמול דלת הכניסה. שמענו קולות, קרוב, ממש לפני הבית. בלא אומר ודברים הבטתי ביוזף. הוא ישב בלי תנועה, מתוח כקפיץ, ידו, שהיתה נתונה בכיס מכנסיו הימני, מופנית אל הדלת. ואני הבנתי שהוא מתכוון לירות בחיילי האס-אס בלא הבחנה, אם רק יעברו בפתח. אך הם המשיכו ללכת, נראה שביקשו רק לרגע מחסה מהגשם. הערנו את האחרים, שהיו שיכורי שינה - זו הפעם השנייה שלא היו מודעים כלל לסכנה שבה היו נתונים. הגבול עבר מאתיים מטרים מאחורי הבית, היה שם פלג רחב, דישדשנו ועברנו בו, הגענו לפולין. איני זוכרת כמה שעות הוספנו ללכת, עד שיוזף מסר אותנו לידי מדריך אחר.

בלינו לילה בבית איכרים, למחרת המשכנו איכשהו במסע ולבסוף הגענו לקאטוביץ' הפולנית, שם הובלנו לאולם שינה גדול של המשטרה, שהיה מיועד בדרך-כלל לשיכורים עצורים או לפרוצות, ועתה שימש מחסה למאות פליטים, שחיכו לאשרות כניסה לאנגליה ולפיכך נצאו תחת חסותה של הקונסוליה הבריטית בקאטוביץ'. לפעמים קיבלנו משהו לאכול - הקהילה היהודית עשתה כמיטב יכולתה, באמצעים המוגבלים שהיו לה, לסייע ליהודים וללא-יהודים כאחד. הקירות שרצו כינים, את עצמנו ואת מעט הלבנים שעלינו רחצנו במים קרים בלא סבון באחד מעשרת הברזים החלודים וחיכינו לאשרות.

לאחר כשבועיים אמר לי מנהל המחנה שמישהו מחכה לי בבית קפה סמוך. זה נשמע מסתורי, אבל המציאות היתה מסתורית עוד יותר: בבית-הקפה ישב יוזף המברית. הוא אמר: "הנה לך", והגיש לי חבילה ארוזה בעיתון ישן. זה היה כתב-היד של "צבע הפנינה".

מסתבר שיוזף היטה אותן קטנות לדברים שסיפרתי לו באותן שעות המתנה ליד הגבול, נראה שהיה אמן בהברחת גבולות, וכשהזדמן לו להגיע לפראג, הלך לשגרירות הצרפתית ואמר לשוער שהוא דודה של אניצ'קה. קראו לנערה, והוא לחש באוזנה שנשלח על-ידי אניצ'קה נכנסה מייד והביאה לו את כתב-היד, והוא הבריח אותו בהזדמנות הראשונה שחצה את הגבול. הוא ידע שאין בידי כל אפשרות לגמול לו על אומץ לב שכזה, שאין לו תגמול. אם כן, למה עשה זאת? "העברתי רבים את הגבול", השיב לי שם, בבית-הקפה בקאטוביץ'. "רובם התלוננו על כל מה שהשאירו מאחוריהם. את לא התלוננת. צר היה לך רק על ספר אחד שכתבת. זה מצא חן בעיני".

על-פי המסורת היהודית, עתיד העולם להיגאל בידי ל"ו צדיקים החיים בינינו בלא ידיעתנו. נדמה לי שהמברית הצ'כי יוזף היה אחד מהם, ואולי היה רק אדם בשעתו הגדולה.

"צבע הפנינה" הופיע לראשונה ב-1947, בגרמניה שאחרי המלחמה, ועל-פי הסקרים שנעשו בספריות ההשאלה הציבוריות היה אחד הספרים הנקראים ביותר על-ידי ילדים ומבוגרים כאחד. מהדורה רדפה מהדורה. אז נחצתה ברלין. כשהגעתי ב-1950 לברלין המזרחית, לצורך הסרטת הספר, הודיעו לי במפתיע ובלא הסברים, שעלי לעזוב את העיר "בתוך עשרים וארבע שעות", המהדורה שהיתה בדפוס וכן כל החוזים להפצה בחו"ל הופסקו.

אנה מריה יוקל

יד ושם - הצעות לסיורי תלמידים

מאת: עדה קרן

ביד ושם נערכים, כבר שנים רבות, ימי עיון וסיורים לתלמידי החטיבה העליונה של בתי הספר (כתות י"א - י"ב) אך לאחרונה, ישנם אתרים ותערוכות המתאימים גם לגיל צעיר יותר. קיימות בעיות רבות בהבאת בני הנוער הצעירים אל המקום הזה ואנשי החינוך מודעים לכך. אך ברצוני לעמוד על מספר אפשרויות לביקורים כאלה. אחרי הכנה נכונה לפני הביקור, והדרכה מתאימה במקום, יכולים להשתתף בסיור גם תלמידים מכתות ו' ומעלה.

א) **במוזיאון לאמנות** של יד ושם מתקיימת תערוכה מקיפה על גטו לודז'. התערוכה מתארת חיי יום - יום בגטו מאז אולצו היהודים להכנס אליו בחודש מאי 1940 ונכלאו מאחורי גדרות וזקיפים, ועד לחסולו של "הגטו האחרון" בינואר 1945.

התערוכה מתארת וממחישה את חיי הגטו מזוויות שונות ובאמצעים מגוונים. ואפשר בהחלט לכוון את המבקר הצעיר לפרטים היכולים לעניין אותו: מבנה הגטו, הדגשת העבודה (המומחשת היטב ע"י מכוונת תפירה ואריגה, תצלומים גדולים, כלי עבודה וכו') אשר בה נטלו חלק גם ילדים קטנים מגיל 9 - 10 ואשר בזכותה חייהם הוארכו - עד למשלוח הבא.

בתערוכה מוניטורים אחדים, ובהם קטעי יומנים שבחלקם נכתבו ע"י בני נוער כלי אוכל וחפצי קישוט - כל אלה להמחשת המצב התמידי של הרעב והרצון לשמור על צלם אנוש. חשוב להדגיש למבקר הצעיר שבצד הזוועות הגדולות מכל ניסו ליצור מסגרת נורמלית לילדים (למודים בבתי - ספר במידת האפשר תנועות נוער ופעילות בספרות ואמנות). חשוב להתעכב על אגדת הילדים שצוירה בגטו לודז' ע"י מדריכים ומורים כדי לחבב על הילדים הקטנים את העבודה שעשויה להציל את חייהם. בתערוכה יצירות אמנות שצוירו בידי אומנים בגטו המתארים את החיים ואת העבודה בו.

ב) בתערוכה אחרת במוזיאון לאמנות הנקראת "קרבנות ורוצחים" יכולים תלמידים צעירים לראות את ציוריה של אילקה גדה שצוירו בגטו בודפשט בקיץ 1944. הציורים מהווים יומן של בת 23 שציירה במשך כחצי שנה טיפוסים שונים וחיים חד-גוניים עצובים בגטו. "מראה בני השמונה ובני העשר היה עצוב. דוממים ורציניים ישבו בפינה לבדם מבטם נעוץ בקרקע, הם ידעו הכל" (מתוך קטעי היומן המלווים את הציורים).

הביטוי האמנותי קל יותר למבקר הצעיר. הוא מזדהה עם המצויר והנרשם בתור קלות מאשר עם תצלום או מסמך כתוב. בתערוכה חלק נוסף ובה ציוריו של גאורגי רומן, אמן הונגרי גם הוא, שצייר סקיצות של הרוצחים בעת המשפטים שנעשו להם אחרי המלחמה.

ג) יד לילד-יד לזכר עליון וחצי הילדים היהודיים שניספו בשואה.

החושך, הנרות המשתקפים במראות, הקולות, הצילומים, קריאת שמות ילדים וגילם - כל אלה משפיעים על החושים של הנכנס לאתר זה. הילדים, בליווי מבוגרים ובהסברים מתאימים על המבנה האמנותי והסביבתי של המקום - יפיקו חוויה רגשית מן המקום הזה.

ד) פסל יאנוש קורצ'אק

המחנך הנודע, העוסף בידי הגדולות את ילדי הגטו - הוא מקום נוסף שבו יכולים ילדים לשמוע פרק חשוב על החיים בגטו ורשה ועל פעלו של קורצ'אק.

ה) בשדרת "חסידי אומות העולם"

ניתן לספר על אותם מעטים אך נועזים, שהגישו עזרה ליהודים החביאו אותם במשך כמה חדשים ארוכים, חשכו מפיתם והצילו אותם. העצים שניטעו הם המעט שנעשה לזיכרם של חסידי אומות העולם. בסביבה מוצבת גם סירת משוטים אחת מיני רבות - שבהם הועברו יהודי דנמרק בידי הדנים לחוף מבטחים.

במיתחם יד ושם פסלים רבים, אנדרטאות וציונים שונים המתאימים לבקורים של תלמידים. וטוב לנצל אפשרות של הביקור לקראת יום השואה ובמשך השנה כולה.

"אני שמח ואני ידיד לכל אדם"
"עיון בשירה של ירדנה הדס" על הידידים

פאת: יפה בנימיני

שיר מאת ירדנה הדס

על הידים
על הידים
של אבא שלי
נעים לי וגם הם.
אני שמח
ואני
חבר טוב לקלם.
מעל הקתפים
של אבא שלי
יפה הוא העולם.
אני שמח
ואני
ידיד לכל אדם.

הסיטואציה, שאם לוקחת את בנה הרך על ידיה, והסיטואציה, שאב נושא את בנו הקטן על כתפיו, הן סיטואציות כל כך שכיחות וטבעיות, שבדרך כלל אין נותנים עליהן את הדעת.

מזווית ראיתם של ההורים, הפועלים בסיטואציות אלו, מעשיהם אלו הם כמעט אוטומטיים, ונראה, שתוצאתם הברורה ומטרתם הגלויה היא אך ורק הנוחיות שלהם ושל ילדם הקטן, שהם האחראים לו. ספק אם מישוהו מהם בכלל היה מעלה בדעתו, תכליות ותוצאות אחרות.

שירה זה של ירדנה הדס, הידועה ביצירותיה הרבות המיועדות בראש ובראשונה לנמענים בגיל הרך, מתייחד בכך, שהוא מתמקד דווקא בשתי סיטואציות יום

יומיות אלו. כמו כן הוא מתייחד בכך שהוא מביא על כל אחת מסיטואציות אלו דווקא את דבריו של הילד הרך ומזווית ראייתו, כשלדברים אלו כפי שנראה, יש גם מישור גלוי וגם מישור סמוי.

במישור הגלוי ניתן בשיר ביטוי לעדותו המפתיעה של הדובר הגלוי הילד, ובכך הנמען הממשי של השיר, הילד שמשמיעים לו אותו, עשוי להזדהות עמה.

לשיר שני בתים זהים במבנה התימטי שלהם, כשמתלווה אליו גם זהות בתבנית החיצונית שלהם, דהיינו: אורך השורות וצורת כתיבתן על הדף, וגם זהות בתבניות המצלוליות, דהיינו חזרות על מילים ועל צלילים חוזרים, תבניות אהובות על הנמען הממשי, הילד הרך, וקליטות לו מאוד.

בלשון פשוטה, התואמת את גילו של הדובר בשיר, הגיל הרך, הוא מציין בכל בית בראש ובראשונה את הסיטואציה.

הסיטואציה המופיעה ראשונה היא: "על הידיים / של אמא שלי". ורק אחריה בבית שני מופיעה הסיטואציה השניה שהיא: "מעל הכתפיים / של אבא שלי".

סדר זה, המקדים את האם לאב, הוא כמו טבעי ותואם את שכיחותן של הסיטואציות הללו בחיי הילד. אבל בסדר זה גם עולה הילד מרמת הידיים לרמת הכתפיים, דהיינו גם משתנה נקודת התצפית המרחבית שלו, וגם כמו משתנה מעמדו.

שינוי זה תואם את השוני בחלק הראשון של התוצאות, שעליהן מדווח הדובר מיד לאחר ציון הסיטואציה:

בהיותו על הידיים של האם נוצר בין שניהם מגע גופני המזרים ממנה אליו באופן אישי וקונקרטי ביותר נעימות וחום, ועל תחושות אלו הוא מוצא לנחוק לדוות. האליטרציה הצפופה של האות מם בשורה זו גם מזכירה את המהום קולה של האם לילדה הרך שבידיה, וגם מדגישה את תחושת הנעימות, שהמהום זה מעניק לו.

גם בהיותו מעל כתפי אביו נוצר בין שניהם מגע גופני. אבל לא הוא החשוב לו כעת לדיווח. כאן הוא מביא את קריאת התפעלותו מהמראה המתגלה לו משם: "יפה הוא העולם".

אפשר לראות, כי למרות השוני שבין שתי הסיטואציות יש דמיון בהשפעתן החיובית על הילד, ודמיון זה בולט בתבנית החיצונית הזהה של שני הבתים.

יתרה מזאת - יש זהות בתוצאה שלהן על מצב רוחו של הילד. אחרי שתיהן הוא מדווח באותן מילים: "אני שמח".

לבסוף הוא מצהיר על התנהגותו, שהיא במהותה דומה. בסיום הבית הראשון הוא

מצהיר: "ואני / חבר טוב לכולם.", ובסיום הבית השני הוא מצהיר: "ואני / ידיד לכל אדם."

הקשר בין הסיטואציה והשפעותיה על עולמו הרגשי של הדובר הילד לבין המהות וההתנהגות שלו אינו מופיע בשיר, שכן הדובר ילד אינו מודע לקשר עמוק זה.

אבל את הקשר הזה עושה הקורא המבוגר, שיכול להבין גם את המישור הסמוי של השיר הזה, מישור בו מובלעת דעתה של המשוררת הבוגרת והמשתמעת ממנו.

מעדותו התמימה של הילד הרך עשוי להסתבר לקורא המבוגר עד כמה רבה השפעתן החיובית של הפעולות הפשוטות לכאורה הן של האם והן של האב על העיצוב החיובי של עולמו הרגשי של ילדם, ועל העיצוב החיובי של התנהגותו, התנהגות של חברות וידידות עם כלם, עם כל בני האדם.

שיר מינימליסטי זה לבד מן ההנאה שהוא יכול להסב גם לקוראו המבוגר, הוא עשוי לפקוח את עיניו כהורה, בהזכירו לו את החשיבות הרבה שיש להתקרבותם אל צאצאם, ואולי לא רק בהיותם בגיל הרך.

הסיטואציות שבאופן קונקרטי מתאימות לגיל הרך, עשויות לקפוץ גם לרמה מטאפורית, התואמת לכל גיל: החינוך של כולנו לתחושות של חברות וידידות מתחיל כבר בגיל הרך בבית. אם שם אנו נישאים על ידיים מקרינות נועם וחום ועל כתפיים המאפשרות לנו לראות את יפי העולם, חזקה עלינו שנגיע לחוש תחושות חברות וידידות לא רק לבני משפחתנו, כי עם לכולם, לכל בני האדם.

את הדברים הללו הרגשתי צורך לכתוב היום, כ' במר חשוון, תשנ"ו, 13.11.95, יום סיום השבעה על מותו של ראש ממשלתנו, יצחק רבין.

"ילדת האפרסמון" *

עאת: עדה קרן

"אחי חוני נעלם" - כך נפתח ספרה החדש של רוני גבעתי. הקוראים נכנסים, מיד, לאווירה של מתח וחיפושים. אך המשפטים הבאים של פרק הפתיחה, והפרק כולו - מבהירים לנו כי המדובר לא בסיפור חיפושים ומתח המוכר לנו אלא בהווי

* ילדת האפרסמון, רוני גבעתי, עטיפה וציורים הילה חבקין, עם עובד, 153 עמ'.

שונה ורחוק. לא רחובות סואנים ומכוניות שועטות אלא "חלקות גפנים ובושם אפרסמון", לא ילדי טלוויזיה ומחשב אלא "בין הנשים שעלו מהנחל לא ראיתי את חגית אחותי שירדה לככס כותנות וטליתות לקראת שבת" (עמ' 8). או "אתמול עוד רדפתי איתו (עם אחי חוני) אחרי שועל צהבהב בנחל והקשבתי כשסיפר לי על טובי ואשמדאי. (עמ' 7) אך, מיד, יחד עם הריחוק בהווי ובזמן, בנופים ובאורח החיים אנו מתוודעים אל הבעיות שתלווינה את המשך הסיפור והן דומות לימנו: היחסים בין האם לאב עקב חילוקי דעות רעיוניים, אח בוגר בעל דעות עצמאיות ואח קטן חולה מאד, בעיות חברתיות ואהבה ראשונה, בעיות פרנסה ורכוש - כל אלה מופיעים ברמז כבר בפרק הראשון ומתפתחים במהלך הסיפור.

הדוברת היא אביטל, בת למשפחה החיה בגווה המדבר עין גדי, בתקופת בית שני בעת מלכותה של המלכה שלומציון. אביטל מספרת ברגישות על משפחתה האוהבת: הוריה, החלוקים בדיעותיהם: האב - קפדן ומחמיר עם עצמו ועם משפחתו בערך עבודת האדמה ובעבודת הבורא. האם - בעלת דעות עצמאיות אומרת היא לאב "רצית בן עובד אדמה, חסון, חרוץ וממושמע והנה גדל לך בן צנום וחולם, חושב מחשבות ושואל שאלות. הנח לו, תן לו לגדול בדרכו שלו" (עמ' 10) וכך יש ביניהם גם חילוקי דעות בקשר לשלטון, לחלקות האפרסמון - עד הפרידה.

אביטל מספרת באהבה על אחיה חוני, שנעלם בתחילת הסיפור, ואותו מחפשים ב"הרים זרועי סלעים" ב"כל מצוק ונקיק, כל מערה וגב" - חוני, המורד באביו קשור לבני משפחתו ובעת מצוקה - מחלתו ומותו של האח הקטן - חוזר ועוזר להם.

ועוד מספרת אביטל על אחותה חגית המאוהבת, האירוסיק, הפרידה ולבסוף החתונה "רציתי להגיד: את כל כך חגיגית היום, חגית, אבל מה מצפה לך מחר? שמעתי איך נערות לאחר הנישואין התחילו מיד בעבודות הבית הקשות. טחנו ואפו וכיכסו וכישלו וטווו בצמר ובפשתן וניקו והציעו את המיטות וטפלו בילדים ועזרו בחלקות". (עמ' 137) - יש התלבטות, מחשבות, אך לבסוף יש השלמה עם המציאות ועם המקובל. וכמובן, אביטל משתפת אותנו גם בבעיות שלה עצמה. חלומותיה, האמיתיים ובהקיץ, דיעותיה ותהיותיה - כמו כל בת נעורים. כוז המהלכת בירושלים בחג הסוכות בעת העלייה לרגל, פורטת על כלי נגינה אהוב, עוסקת בהכנות לחתונת אחותה "חודש ימים טרחנו בהכנות, טווינו וארגנו, מילאנו פתילות ושמן בנרות החרס החדשים שעליהם חרטה אמא רימונים וקרני שפע, בישלנו ואפינו" (עמ' 122) או שותפה לבעיות מדיניות "בכפר אנשים התגודדו ברחובות, בשבתות, בחצר בית-הכנסת, התווכחו מי צודק, האם מדינת

החשמונאים מתפוררת" (עמ' 123). אך, בעיקר, נערה צעירה ואהבתה הראשונה, ההסטנית לניתאי.

יפיו של הספר הוא לא הסיפור עצמו והשתלשלות המאורעות. הסיפור מרתק בגלל דרך הכתיבה והתיאורים שבו. הסופרת ניחנה בדמיון רב, עושר לשוני וקצב נפלא המצליחים להעביר אלינו את רוח הימים ההם בדרכי הימים האלה. המשפטים הקצרים, השאלות ההתלבטויות נוגעים בנו גם אם התקופה והווי החיים רחוק. התיאורים צבעוניים, נושאים ריחות רחוקים נפלאים. הווי החיים - עבודת האדמה, החיים הצנועים, הבעיות היום-יומיות הקטנות והגדולות - כל כך זרים ושונים, אך דמיונה של המחברת מקרב אותנו אליהם. מה רחוקים ותמוהים הם חיייהם של ניתאי, אלישע, אביטל, חוני, דבורה בת יכין, חננאל בן גדאי ואחרים - וכמה דומות הבעיות!

המבוגרים שביננו יזכרו בוודאי בספרו הבלתי נשכח של צבי לבנה (ליברמן) "מעל החורבות" שהיה סיפור היסטורי על כפר ילדים שהוקם אחרי חורבן הבית השני והיה בזמנו ספר אהוב על הקוראים הצעירים.

"ילדת האפרסמון" שעל העטיפה, ציורה הקסום בצבעים עדינים של הילה חבקין, מבטיח לנו סיפור חלומי, מריד-מתוק, דמיוני ואמיתי.

"אותה קבלו חינם" *

עאת: עדה קרן

שמות ספריה של נורית זרחי, ברוב המקרים, מפתיעים ומיוחדים. הם מגרים לקריאה, כי רוצים לדעת מה עומד מאחורי השם: "אמורי, אשיג, אטוסה", "פינגבינה" "תנינה מציצה בצלחות של אחרים" ומן המוקדמים יותר "ורד, אל תנשק לי במוח", "זולפינאה מומי בלום", "קוראים לי פיאט" ועוד רבים וטובים. הקורא הצעיר בוחר את הספר, במקרים רבים, ע"פ השם והציור שעל הכריכה וכשאלה מושכים את העין ומסקרנים - הוא פותח את הספר לקריאה.

וספרה החדש של נורית זרחי "אותה קבלו חינם" עם איוריה של הלה חבקין, מסקרן, מזמין, קסום כבר מן ההתחלה.

זוג אפרוחי האווזים, שהביא איש אחד לדודה חסיה, ודוד בן, תמורת בקבוקי הבירה שקיבל אתמול בחינם, משנים את חייה של מרגול הקטנה. את הילדה • אותה קבלו חינם, נורית זרחי, איורים: הלה חבקין, הקבוץ המאוחד, 52 עמודים, מנוקד.

(שצריכה להיות בכתה ב' אך מחוסר מקום חוזרת שנית על כתה א', והיא הרי יודעת כבר יפה לקרוא.....) קיבלו דודה ודודתה גם כן בחינם, שהרי הוריה נעלמו בחו"ל והדודים לקחו אותה אליהם. האוויזים, שאינם מתקבלים תחילה יפה ע"י הדודה חסיה, אך מאומצים בהבנה ע"י הדוד בן וכמובן ע"י מרגול - עוזרים לילדה בחיפושים אחרי חום והבנה. היא שומרת עליהם ומגדלת אותם, למרות התנגדות הטביבה. והם מחזירים לה אהבה ונאמנים לה. הילדים בכתה כבר לא קוראים לה "מרגול חרגול" מפחד האוויזים, והם גם מצילים את דודה חסיה מן השוטרים. הרבה מעלות טובות לאוויזים אנושיים אלה, אך מעל לכל הם גורמים למרגול להבין שהמקום בו היא נמצאת עכשו מוכר לה, והאנשים אשר סביבה מנסים להעניק לה את החום והאהבה שהיא זקוקה להם.

האוויזים רוצים להצטרף אל בני מינם ולנדוד לארצות אחרות, אך מרגול מבינה שעליה להיפרד מהם ולהישאר כאן. "מרגול יכולה לעוף לחוץ לארץ, לארצות אחרות ורחוקות, שם מסתובבים אנשים אחרים... אולי אנשים שפעם הכרנו ונסעו מפה ואולי אנשים שהכירו את מרגול ועכשו הם שם" (עמ' 46) - רמז להוריה שעזובה בלי הסבר. אבל יותר בטוח ומוברר זה כאן "אבל מה לעשות שדודה חסיה ודוד בן גרים פה ואותם היא ממש מכירה".... "ילדים אמיתיים לא עפים על אוויזים לחפש את אבא ואמא שלהם, אולי רק בספרים" (עמ' 49). המסע בשמיים מסביד למרגול מה זה הבית ומי הם הדודים.

וגם הדודה חסיה, שהיא יותר כבדה ומבוגרת, מבינה בעזרת האוויזים כי "כמה העולם גדול, וכמה ילד אחד בעולם הוא קטן, יותר מזבוב או נקודה, צריך לאהוב אותו מאד, כדי שיתאים לגודל של העולם" (עמ' 50). מרגול נפרדת מן האוויזים העוזבים אותה, יותר בוגרת, בטוחה וחזקה גם אם "קבלו אותה חינם".

נורית זרחי משבצת בתוך סיפור האגדה היפה-יפה הזה רמזים מיתולוגיים מן האגדה הרומית. כמו ילדי רומא העוזבים, רמוס ורומולוס שהצילו את רומא - נקראים האוויזים האלה רמוס ורומולה (שהרי הם זכר ונקבה!) והם שומרים על מרגול. האוויזים, בכלל, הם מוטיב חוזר בספרות הילדים. הידועים ביותר הם:

1) חרוזי אמא אווזה (יצאו לאור ב-1760) שהיו שירי עריסה ושירי הבאי מוכרים לכל ילד בארצות דוברות אנגלית. 2) הספר הידוע "מסע הפלאים של גילס הולגרסון על פני שוודיה" - מאת לגרלף סלמה (ב-1906) שהוא מסע הרפתקאות של ילד היוצא בחברת אווזי הבר על פני שוודיה 3) "הילדה איילת" מאת קדיה מולודובסקי, ב"פתחו את השער" (לראשונה הופיע ב-1945) - "רואה היא אוויזים הולכים... רוצה אילת עם האוויזים לנדוד עד שהיום יחשיך מאד, מאד" - גם ילדה בודדה המחפשת חמימות וחברות ומקום טוב יותר.

סיפורה של נורית זרחי הוא מעל למקום ולזמן. הציורים ועיצובם זרים ורחוקים: הבתים מחודדי הגות, התלבשויות, צבעי השחור-אפור ומסגרות הציורים הלא סימטריים - כל אלה יוצרים הרגשה של ריחוק קסום ואגדתי - כמו הספור עצמו. אך יחד עם זאת יש משהו מקומי, מוכר כל כך בספור: "שלום לסתו, שלום לחצב" (איפה עוד חוזרים בכל סתו על המשפט הזה?) והמנהל, מר שפרוני, המתעקש לקרוא למרגול - מרגלית.

הסופרת מצליחה לשלב ספור מרתק מר-מתוק, עם הומור ועצב המיועד לקוראים צעירים ורגישים. ההורה, המורה, הספדן צריכים להיות ערים לגבי הרגישים ביותר: אלה החרדים מנטישה, ומנטישת הורים בפרט, ולעזור להם במידת הצורך.

מבט ראשון

פאת ג.ב.

חלומות בעיניים

כתבה: דפנה חיימוביץ, ציורים אמי רובינגר, ספרית מעריב 1994, 32 עמ', ניר כרומו, צבעוני, מנוקד. בספר השירים של דפנה חיימוביץ אפשר למצוא 2 חלקים. החלק הראשון הוא שירים שנושאים חלומות.

החלק השני - נקרא לו "לי ולעצמי" ובתוכם גם מספר שירים שנושאים מגוון, והם מוקדשים לסובב אותו, השירים מקיפים עולם ומלואו, ורקעם עולמו של הילד: מאווייו, הרהוריו, חלומותיו, תצפיותיו והכל בגדר תפיסתו של הילד, והם קרובים קרובים לו. כל שיר משקף את עולמו. הילד עסוק מאד, אין לו זמן לחלום כי הוא עסוק בדברים אחרים, ושימו לב לפועלים.

להכין, לקרוא, לבקר, לעזור, לסדר, מה הפלא שאין לו זמן לחלום? מובן מאליו, הילד יודע שאין פעולת החלום בלילה כשהוא ישן, הבעיה היא לחלום ביום, כי גם ביום אפשר לחלום על עניינים שונים, כלומר אפשר להינתק מחייו יום ולהתמסר לנושאים שהם רזו של עולם.

נושא החלום מעסיק את הילד, פעם חולם על נשיקות, והן שונות זו מזו במשך היום. פעם הוא חולם על שדים מבהילים. החלומות מתחלפים בזה אחר זה.

גם הנושאים בשיריה של דפנה מתחלפים אלו באלו, פעם היא מצביעה על הילדה שהיא כבר ילדה גדולה, פעם לכבודה כל הטבע לובש חג:

לכבוד, ביום ההולדת / עננים רצו לרדת / התקרבו לאט לאט / בראשי נגעו כמעט.

השיר "העץ של סבא", הוא סיפור נוסטלגי על העץ והבית, הדובר שולל את הגן

ששפכו בו "בטון ואספלד", ומתנחם בעץ בן שמונים שנשאר "רק עץ אחד שלי".
החריזה טבעית ללא כפייה. השפה קולחת, האיורים בסגנון קריקאריסטי, והספר
נעים לעין, לקרוא ולמאזין.

תום החתול הכחול

כתבה וצירה: יפה טלרק, הוצאת נגה קט, 1990, ח.ש.ד. לא ממוספר.

תום נולד וצבעו כחול, יוצא דופן מכל החתולים שבדרך כלל צבעם אפור. הוא
נדחה ע"י אחיו וחתולי שכונתו, אך היה מחונן בתחום המוסיקלי וביקש גיטרה.
אבא קנה לו גיטרה.

באחד הימים ברח מביתו, השאיר מכתב ובו כתב, שלא יחפשוהו, הוא יחזור
מפורסם מאד. וכך היה חזר הביתה עם להקתו. כל החתולים הצעירים צבעו את
עצמם בכחול. אפילו אמו התיזה קצת צבע כחול על עצמה. בעצם אין כאן
סימנים חתוליים, החליפו את החתול בשם תום, לבן תמותה, ותיווכחו
שהאליגוריה אינה תופסת.

מסופר על ילד, שונה, יוצא דופן שמוחרם בצעירותו, אך לא הבינו לנפשו,
והתברר שהוא מחונן ונהיה למוסיקאי מפורסם.

בעטק העצלבה

כתבה וצירה: איילה גורדון, הוצאת עס'עובד, 1995, 47 עמ', צבעוני לא מנוקד.

איילה גורדון מגישה לקוראינו "סיפור אחר לגמרי" זהו סיפורו של עמק המצלבה
בירושלים. היא מכנה את עמק המצלבה "גן עדן של ילדי ירושלים", ומפרטת את
האתרים בה, בחיבה ובחיוך על שפתותיה. היא נזכרת בימי ילדותה ואלה השאירו רושם
עמוק בה ובשכנה אורי. שניים הם גיבורי ההרפתקה בטיולם בעמק, אורי בן 12 והיא בת
10. הילדים משווים בנוסטלגיה בין העמק שנראה להם "אז" ובין זה של היום.

איני מעז למסור את התיאורים של האחרים בעמק, מחמת הפחד שאולי יפסידו
הרבה אלה שיסתפקו בתיאור תמציתי. ויש יתרון נוסף לספר. אתה יכול לקרוא
בפרקים לסירוגין, אתה יכול לקרוא בו מהסוף להתחלה. אתה יכול להתבונן
בציורים וללכת לטקסט, אתה יכול לחזור ולקרוא בו פעמיים שלוש, אתה יכול
להעשיר את ידיעותיך.

עיתון "ספרים הם ידידים" עאת: לות גפן-דותן

לילדי הגן, ראשית קריאה

1) אריק עלך החיות

כתבה: רות וולף, איורים: נורית יובל, הוצאת "דני ספרים" 1995, 24 עמ', מנוקד.
הספר הינו מעשייה אתיולוגית, עדכנית שגיבוריה בעלי-חיים מאונשים - הבוחרים להם באורח דמוקרטי את מלכם, הלא הוא האריה! כל זאת על רקע היער כש"תעמולת הבחירות" נעשית תוך כדי דיאלוגים ומונולוגים, המבליטים תכונות הנדרשות ע"מ למלוך! איוריה של נורית יובל מלאי תנועה וצבע.

2) הגעד של הפינה

כתבה: רבקה גלשטיין, איורים: שרה בת-אור, הוצאת "דני ספרים" 1995, 26 עמ' מנוקד.
ספר-סיפור-תמונה-קצר, מציאותי שעינקו פחד מנינוק ממקום וסביבה מוכרים, ידועים ובטוחים (דירה, חברה וכו') ההעברה למקום חדש, גם אם הוא עולה ברמתו על קודמו.

לילדי ראשית קריאה

3) עי עכיר את בילבי בת-גרב?

סיפרו וצירו: אסטריד לינגרדן ואינגריד נימן, תרגום: תמר שלמון, הוצאת "עם עובד" (הדפסה תשיעית) 1995, 24 עמ', מנוקד.
תמיד נעים לפגוש ידידים ותיקים - ובילבי היא אחת מהם. בילבי היא "אחת שעושה תמיד מה שהיא רוצה", היא להטוטנית, תעלולנית ומה לא! מאז 1979 (בה הופיע הספר לראשונה בארץ) היא חביבתם של ילדים רבים.

4) סיפורי הענק יונתן

כתב: רוני גנור, איורים: טלי קריבולט, הוצאת "כתר" (ראשית קריאה) 1996, 74 עמ', מנוקד.
ספר בלתי צפוי, שובבי ומפתיע, מחרוזות של הרפתקאות דמיוניות - פאנטסטיות הקורות במפגשי הענק "בעלי-חיים מאונשים". כל זאת לאחר שבית יונתן הענק נהרס ואזרחי היער, שטוב להם איתו, עוזרים לו בבית חדש. הספר מלא הומור ודמיון בלתי מרוסן וניתן גם לפעילות אמנותית רב תחומית בציור, תנועה, המחזה וכו'.

5) כטו בסרעים

כתבה: מאירה ביו, איורים: נעמה בנוימן, הוצאת "כתר" (ראשית קריאה) 1995, 58 עמ', מנוקד.
זהו מותחן מציאותי - עדכני על רקע קייטנת קיץ במושב. עימותים בין בני זוגים, בין ניכור לשייכות, בין "רע" ל"טוב" ילדים ומבוגרים - במירקם קולח שבו אירוע רודף משנהו. הסוף, כמובן, פתרון התעלומה.

לגיל הדרך

ביקור באתרי תיירות ידועים בעולם דרך ספורה של מזוודה ישנה אשר ראתה הרבה, ומבטיחה לעזור למשפחה בטיולה הבא. סיפור מחורז לקטנים, כתוב בצורה מאולצת.

המזוודה המזוהרת
כתבה: שרה זלוף,
ציורים: וולף בולבה,
הוצאת: שמואל זמזון
בע"מ 1995, לא ממוספר,
מנוקד.

סיפורה של מיריק שניר, עוסק בהכנת סלט, ורומז דרך הכנתו - לטיבם של בני אדם. גיבורת הסיפור "סבתא נחמה" ליבה פתוח לכל. היא מקבלת אורחים בסבר פנים יפות. ומוכנה לשם הכנת הסלט, להתחשב, בטעמו של כל אורח. עקב כך לא נותר שום ירק אותו ניתן להכניס למרק, ועל כן מכינה הסבתא את הסלט שלה - עלילה הומוריסטית עשירה בטעמים.

סלט - טוב - טרי
כתבה: מיריק שניר,
איורים: כרמית
גלעדי-פולארד, הצאת
הקיבוץ המאוחד 1995,
34 עמ' מנוקד.

הדוגרת המפוזרת הטילה שלוש ביצים וישבה לדגור עליהן, אך כשהשתעממה קמה, הלכה לטייל. וכשחזרה לא מצאה את האפרוחים. הם חפשו את אמם והיא חפשה אותם... עד לסוף הטוב כשכולם נפגשו. דינה דז'טלובסקי יוצרת את בובותיה, מעצבת את הסצינות לצילום ומביימת - כמו ברוב ספריה הקודמים. הסיפור הקולח, והבובות המיוחדות - הם הטעם והמיוחדות של סופרת זו.

הדוגרת המפוזרת
כתבה: דינה דז'טלובסקי,
צילומים: אברהם חי,
הוצאת ספרית-פועלים
1995, מנוקד.

לכיתות נעובות

"סיפורים ושירים על פי קלטת הווידיאו עם אורנה ומשה דץ" - כותרת זו מאפיינת את שירי הזמר שבספר האלבומי הגדול, שנושאו הוא יום הולדת. כמה נושאים החוזרים בספר כמוטיבים: קבלת מתנות, המסיבה (מי יבוא ומי לא

בא לי מסיבה לי
כתבה: סמדר שיר,
ציורים: עדית פאנק,
הוצאת משכל, ידיעות

אחרונות, ספרי חמד
1995, 93 עמ', מנוקד.

ומה יביאו). הגדילה: "גדלנו בשנה", הביגוד במסיבת יום
ההולדת, הסיפורים עולים ברמתם על השירים. "סבתא על
גלגלים" - סיפור יפה, סבתא בת 60 לא רצתה מתנה אלא
מנכדה הצעיר תמיד, שקנה לה אופניים - מתנה שרצה
לעצמו. "דמעות יום הולדת" - ספור חלום המבטא את
החשש שאיש לא יבוא למסיבה. ילדים קטנים ייהנו,
מבוגרים פחות.

הספר מעלה את פחדיו של ילד קטן שהוריו "רבים בלי
רעשים" אבל צריכים לראות את הפרצופים ואת הבעות
הפנים. הילד חושש מן העתיד ומביע את פחדיו בהרבה
סימני שאלה: "מה יהיה?" "מה יקרה?" ומה יהיה אתנו, עם
אחי ואתי? יש לו הרבה חששות ודאגות. בעיניו ובנפשו
התמימות הוא מאמין שאפשר גם לריב אחרת "לריב נכון"
כמו שלמדה אותו הגנת נוגה. הסיפור והציורים הנלווים
עלולים ליצור אי שקט ודאגה אצל ילדים רגישים, אך
אולי יכולים לתת חזוקים אצל ילדים עם בעיות דומות
במשפחתם.

אבא ואמא ברוגז
כתבה: רוזי וולף,
ציורים: הלה מעוז,
הוצאת שמואל זימזון
בע"מ, 1995, לא
ממוספר, מנוקד.

נועם הבכור ואחיו דורי הלומד בגן, הופכים לבלשים
ועוקבים אחר הדיירים החדשים בבית הסמוך, הדומים זה
לזה, לתאומים יש אחות, סוּטלנה, וכל השלושה שעלו
מרוסיה הם אקרובטים, שלמדו בקרקס. כאן עובדים
התאומים בסופרמרקט. נועם עד לתעלולים שונים, אך
מעשה הבילוש הוא מלאכותי. הקורא הנבון מבין מיד
שאין זה אחד וכפילו, כפי שחושב דורי הקטן, אלא
תאומים. רק גיבורי הסיפור פותרים את "החידה בבסוף
הסיפור. ספר זה הוא שני בסדרה, אחרי "האופנוען משביל
החלב", הפעיל גם בספר הזה.

נעם, דורי וחצי
התאומים
כתבה: יונה טפר,
ציורים: ליאת צח-גרבר,
הוצאת מסדה 1995, III
עמ', מנוקד.

אבא ואמא נחים ומבקשים מתום שיעסיק את עצמו
בשקט, בשקט. תום מוצא לעצמו תעסוקה: מכין מלכודת
גנבים אמיתית כהפתעה לאמא ואבא. "המלכודת"
מורכבת מבגדיו, צעצועיו, חפצים שונים וגם משמן

ההפתעה
כתבה: חנה גולדברג,
ציורים: אורה אייל,
הוצאת הקיבוץ-המאוחד

1995, 22 עמ', מנוקד.

וחומץ כתוספת... כל מה שקורה בבית כאשר ההורים מתעוררים מסופר באיפוק רב ומשאיר הרבה לדמיונו של הקורא או השומע הצעיר. איוריה של אורה אייל מבהירים היטב את המתרחש בסיפור.

לכיתות בינוניות

6 אגדות, רובן ידועות, עובדו ואוירו בצורה אלבומית. "הדייג, השולטן והמלך של ההרים השחורים" - על פי "אלף לילה ולילה": שד כלוא בבקבוק משתחרר ועוזר למשחררו להתעשר. מסיר כשפים ומחיה מתים. "העלמה והנשר" - דומה ל"אמרו ופסיכה" של אפוליאוס: חתן - נשר, קנאת האחיות ומלוי משאלות על-טבעי. "החיס הקטן" - על פי האחים גרים - "7 במכה אחת", "אלדין" - המכשף והמנורה, ע"פ אלף לילה ולילה. "רמון" - האחים גרים ("רפונזל"). "בת הטוחן" - האחים גרים. הגמד העוזר לטוות זהב מקש ודורש את בתה אם לא תנחש את שמו. כל האגדות מסתיימות, כרגיל, בהפיאנד. האותיות גדולות והעיצוב נאה. ילדים ייחננו.

אבנים טובות

(שש אגדות ישנות)
עבדה: רונית חכם,
ציורים: אורה איל
הוצאת אילות-יובל
ח.ש.ד. 94 עמ' מנוקד.

על אביגיל עברה תקופה קשה: אמה היתה חולה זמן רב ועכשיו מתה. עליה לעזוב את ביתה ואביה בכפר ולבלות את החופש בבית דודה ודודתה בעיר. אך לאביגיל רע "כי טוב לה להיות עכשיו עצובה, כי מי שאמא שלו מתה צריך להיות עצוב, מאד". בעיר פוגשת אביגיל את טליה ואת סבתה שהיא כמו קוסמת, עוזרת לה להתגבר על דברים שאי אפשר לשנות. בהרבה חם ואהבה כותבת חנה לבנה ספור רגיש עם סוף אופטימי.

הבול

כתבה: חנה לבנה,
ציורים: פפי מרזל,
הוצאת מסדה 1995, 77
עמ', מנוקד.

הילד איזק מתידד עם הנחש אטלס שאמה הסכימה לרכוש לו, נחש פלא המדבר, מגרש זבובים ולוכד נחש ארסי. זהו סיפור המסגרת, ובתוכו מספרת האם אגדה על טלאל וברכה: טלאל נולד להוריו שהיו ערירים. הוא מציל את ברכה אורגת השטיחים, ולאחר הרפתקאות נושא

נחש הפלא ממראש
כתב: יצחק קינן, ציורים:
תרצה ולד, הוצאת
מסדה 1995, 48 עמ',
מנוקד.

אותה לאשה. סיפור זה נקטע מידי פעם ומשולב בסיפור החיצוני, דבר המגביר את סקרנות הקוראים. האגדות מסופרות בחן ומעוררות עניין, ודרכן מתוודעים הקוראים להווי החיים במרוקו.

מסע מסתורי שנערך במאה ה-18 בממלכת ברטפור. סיפור מסגרת ובתוכו 3 סיפורי אגדה ואגדה רביעית המתחברת לסיפור המסגרת, הגיבורים המקשרים בין סיפור המסגרת לסיפורי האגדה הם איש רגיש ואשת חיט היוצאים במצוות המלך להרפתקאה בעזרת כשוריהם המיוחדים: רגישות ויכולת מדידה, הם מגלים תופעות מוזרות, אותן מפענח להם זקן חכם ומתבודד ואיש מגדלור. האגדות מסופרות בחן. יוצרות מתח ומספקות מידע.

סיפורים עצובים ושמחים אמיתיים על התולים, שזכו לבית טוב לחום ופינוק ולתשומת לב. מתאים לאוהבי התולים במיוחד.

16 סיפורים מהימים שאבא ואמא וחבריהם היו ילדים. ומסתבר שאין הרבה חדש תחת השמש, וילדים תמיד מוטרדים מבעיות דומות. רפי מסתיר מהוריו את התקרית עם המורה ומתחלה. הוריו מזועזעים בעיקר מהשקר - אך מתברר שגם אבא משקר... איך נפטרים מביבי סיטר מעיקה ומה עושה לחברות נוכחות של החתיך מהכיתה הגבוהה. על אמא חולה במחלת לב - ועל כאבי לב של נער שחברתו עזבה אותו ומעמדו כמלך הכתה מתערער עם הופעת "כוכב חדש". סיפור זה מסופר משתי נקודות מבט.

הסופרת, שהיא ילדת קיבוץ, מעלה בפנינו ספור על חיי ילדים בקבוץ של פעם. הספור מספר על הילדות נעמי ואריאלה שהן חברות טובות וכן על הילדים יונתן ואמיר

לחש חומק ביערות

כתבה: מיה לויטה,
ציירה: כריסטינה קדמון,
הוצאת שוקן, 171 עמ'.

מיאו - שגעון של

חתולה
כתב: אשר שילוני,
צילמו: אמנון ואשר
שילוני, הוצאת ירון גולן
1994, 70 עמ'.

קוצים בישבן,

כתבה: נגה מרון, צייר:
דני קרמן, הוצאת נעם
1995, 95 עמ'.

גיורא

כתבה: מיכל אהרוני,
ציורים: עמוס בידרמן,

הוצאת ידיעות

אחרונות/ספרי חמד
1995, 95 עמ'.

שגם הם חברים טובים, אם כי הבוגרים קראו לחברויות אלו "חברות שלילית". ארבעתם מתארגנים ומוציאים לאור עתון הנקרא "גיורא", המופץ בחברת הילדים. בעזרת העתון הם מעלים נושאים רבים ומארגנים פעילויות שונות. מסתבר, ש"חברה שלילית" בעיני מבוגרים יכולה להיות גם חיובית מאד. הספר כתוב בצורה קולחת ובהירה וחיי הילדים, כפי שהם מתוארים, מעוררים ענין ואמינות.

עזית באנטבה

כתב: מוטה גור, ציורים:
ציורים: שמוליק כץ,
הוצאת ידיעות אחרונות
1995, 86 עמ'.

סיפור ריאליסטי על שחרור החטופים מאנטבה, שבו משולב סיפורה של הכלבה עזית (בדיוני). זהו ספרו הרביעי של מוטה גור ז"ל. "עזית הכלבה הצנחנית", שדמותה עוברת בכל ספריו, לוקחת חלק גם כאן. הספר מפרט (יותר מדי) את כל מהלך המבצע, השיקולים המדיניים והצבאיים שקדמו לו, תוך הזכרת שמותיהם של המפקדים: יוני, דן שומרון, הרמטכ"ל מוטה ואחרים. רק במחצית הספר משולבת הכלבה המנצחת ליד החטופים וניגשת לבעליה ד"ר חרובי החטוף, שבעזרתו נעשה החילוץ. יוני המפקד נפגע וכן אחרים. הספר מלא בפרטיו המדויקים, ושילובה של עזית לחילוץ הוא מלאכותי.

טרולים ובני אדם

סיפורי עם ואגדות
שוודיים, עיבד ותרגם:
יגור משה, ציורים: תמונע
בינימוב, הוצאת כרמל
1995, 142 עמ'.

בספר 17 סיפורים ואגדות שוודיים, המושפעים מהגיאוגרפיה והאקלים של ארצות הצפון. דמות "הטרולים", יצורים על-טבעיים, עצומי ממדים ובעלי תכונות מאגיות, ועם זאת טפשים ונלעזים, מצוייה באגדות רבות. גבורת הילדים וחכמת האנשים המתגברים עליהם מניעה עלילות רבות, כגון: פרה שנגנבה ע"י טרול ונער הצילה. "תינוקות שהוחלפו" - בת מלך שהוחלפה בתינוקת טרולית מכוערת, ועוד כמה מן הסיפורים שבספר ידועים: "הנקניק שנדבק לחוטם" - (בדיחה: שלש משאלות) "הזקנה והדג". מכשפות וגמדים מוסיפים ליסוד העל-טבעי והסיפורים מסתיימים בהפיאנד. הם נקראים בעניין רב.

הבית הפחול

כתבה: דליה בר-אל,

"הבית הפחול ניצב במקום שבו נוגעים השדות הירוקים...
בשיפולי הגבעות הכהות המכוסות ערפל... ימים רבים

ציורים: ליאת
בנימיני-אריאל, הוצאת
דני ספרים 1995, 42 עמ'

עמד הבית ריק... יום אחד נקבע עליו שלט ועליו היה כתוב: "תתניה אמאי". כך נפתח הסיפור האגדי על הבית הכחול. האשה שהגיעה לבית, לא יצאה את פתח ביתה, ואיש לא ראה אותה, ולא ידע מדוע אינה עוזבת את הבית. כאן מתפתח ספור "רשומון". כל אחד מבני הכפר רואה את תתניאה דרך דמותו שלו. כאשר, לבסוף, הם מחליטים להכנס לבית, כל אחד מהם רואה במראה את דמותו האמיתית. הרשע רואה את החור שבלבו, הבישנית את הבדידות שבתוכה, המאוהב את החלום שהוא נושא וכך הלאה. לאחר מכן, כשכל אחד מבני הכפר, הכיר את עצמו, עוזבת תתניאה את הכפר. הספר כתוב בצורה מיוחדת. השפה עשירה בסגנון אגדי. הפרקים הקצרים מקלים על הילדים את הקריאה.

לכיתות גבוהות

ההקשבה לזולת, ביקור שכנים ותשומת לב אליהם, עולים בספר זה ברגישות רבה תוך עלילה מעניינת. מרגו, השכנה מהקומה העליונה, היא אשה בודדה. גילי ויואב הגרים בקומות למטה, נכנסים לבקרה ונמשכים להנות מעוגיות הדבש. אמה של גילי מתנגדת אך אביה, עורך הדין, עוזר למרגו ומטפל בבנה היחיד שהתדרדר לעבריינות ומסייע לו להתגייס. בעלה של מרגו נפל מפיגום, החל לשנות ולהכותה עד שנפטר. בעיות חברתיות המוצגות בספר בערכיות וברגישות. נקרא בעניין רב ומעורר הדים חיוביים.

צריך לעלות קומה
אחת
כתבה: שחריתה יהודאי,
ציורים: דני קרמן,
הוצאת רשפים 199, 96 עמ'

הספר מספר על יחסי ידידות ואהבה בגיל ההתבגרות. נטע ויובל מתכתבים כחצי השנה, עד שהם מחליטים להפגש בקיבוצו של יובל. בפגישה הראשונה הם עצורים מאוד ומתקשים לתפקד, לאחר מספר שבועות של מתח ותהייה על טיב היחסים שביניהם הם נפגשים שנית ומגלים את האהבה שנוצרה ביניהם. גם הקשר הטוב של שני בני הנעורים עם הוריהם מוסיף ליחס שנוצר בין השניים.

אוהבים ורחוקים
כתבה: ליאורה כרמלי,
הוצאת מסדה/ידיעות
אחרונות/ספרי חמד
1995, 96 עמ'

מסטול - ספור התמכרות, כשמו כן הוא. יוגב, כרבים כתבה: גלילה רון-פדר, אחרים, אינו מתמודד עם בעיותיו. במקרה זה, אהבה אדם מוצאים לאור, נכזבת, ופונה אל עולם האשליות, בהנחה המוטעית, "כי פעם אחת, או פעמיים, לגבי סמים זה שום דבר" וכך הוא מסתבך והולך, ובמקרה שלו, זה נגמר, רגע לפני הנפילה אל התהום. במקרה של ידידתו החדשה כנרת - זה נגמר במוות. ואלו הן בעצם שתי האפשרויות הקשות שמכוחת למי שהולך בדרך זו. גלילה רון-פדר, טווחה ספור אמין ומשכנע של הדרדרות נפשית ופיזית. חשוב להביאו לפני הקוראים הצעירים.

גדולים מגורלם ספרו של אלי נצר, דן בשואת יהודי הונגריה ובמחתרת כתבה: אלי נצר, הוצאת מורשת 1995, 316 עמ'. אישיים. והוא מבוסס גם על ספרים, מאמרים, תעודות היסטוריות, עדויות, וביקורים באתרי ההתרחשות.

מישור בעולם

סופרי ילדים ונוער מישראל בפולין על ספרות, על
שתיקות ועל רגשי אשם

עאת: עדים עקביא

בקיץ 1965 התקיימה פגישה מיוחדת במינה בין סופרי ילדים ונוער פולניים וישראלים.

הפגישה אורגנה ע"י הספרייה הציבורית בעיר אושווינצ'ים (אושוויץ) תחת חסות של הסניף הפולני של I.B.B.Y International Board on Books for Young People מישראל השתתפו סופרות: עופרה גלברט-אבני - שספרה "קירות שלא רואים" זיכה אותה השנה בפרס הפולני ע"ש יאנוש קורצ'אק - סביון ליברכט, בת שבע דגן ומרים עקביא. אל המשלחת התלוו: עתונאית מרי פז, עורכת-ספרים שרה בוני וחנן עקביא.

מהצד הפולני השתתפו סופרי-נוער ידועים, ביניהם קריסטינה שישיצקה, מלגוז'אטה מושיירוביץ' - והפרופסור יואננה פאפוז'ינסקה. בפגישה באושווינצ'ים, בנוסף לסופרים, השתתפו חוקרי-ספרות, מרצים, ספרנים, מורים, סטודנטים ותלמידים. ההרצאות והדיונים התנהלו בפולנית ובאנגלית, בעזרת תרגום מקצועי.

*

בשבילנו, הישראלים, היתה זו התנסות מיוחדת; לשבת באווירה ידידותית, נינוחה ותרבותית ולדון בספרות ילדים במרחק קילומטרים ספורים מארובת ענק של מחנה אושוויץ... שלושה מאיתנו, היינו כנערים כלואים במחנה זה, בחורף 1944/45.

*

הכינוס ארך חמישה ימים והושמעו בו הרצאות בנושאים שקשורים לספרות ילדים ונוער. אנחנו הקדמנו את הרצאותינו הספציפיות בהרצאה כללית על תחיית השפה העברית והתהוות היצירה הישראלית הספרותית - למבוגרים ולנוער - בעברית.

על אף שבהמשך הפגישה נידונו הנושאים הקשורים לכתיבה לילדים ולנוער, נסובו הדיונים שוב ושוב לנושאים שקשורים למלחמה ולשואה.

הספרות הפולנית לילדים ולנוער גוגעת מעט מאוד ביהודים, יואננה פאפוז'ינסקה אמרה: "ילדי פולין יודעים בוודאי יותר על גורל אינדיאנים אמריקנים, מאשר על תולדות ותרבות עם, שאיתו קושרת אותנו היסטוריה ארוכת שנים".

הזיכרון שמעבירים הפולנים לדורות הבאים - גם באמצעות ספרות יפה - ממלחמת העולם השנייה הוא הסבל המשותף של פולנים ויהודים (במקרה הטוב, אם היהודים בכלל מוזכרים) והסתכנות של פולנים רבים בגלל העזרה שהם הושיטו ליהודים.

אנחנו אמרנו, שכמובן ידועה לנו תופעה של הלא-יהודים שעזרו ליהודים ובכך סיכנו את חייהם וחיי משפחותיהם, אבל כאלה היו מעטים (יד ושם הכיחה רק בכחמישה אלפים חסידי אומות העולם מפולין). בדרך כלל הזיכרון שלנו מהתקופה הנוראה הזאת - זיכרון שמועבר גם באמצעות ספרים - הוא שהופקדנו ונעזבנו והיינו בודדים וגלמודים לעומת אדישותה של הסביבה.

בכנס דובר גם על בעיה של אי-סובלנות ויחס חשדני אל השונה, תופעה שבולטת לא מעט גם בחברה הישראלית על רקע המציאות המורכבת שלנו, כחברה שכל הזמן קולטת עלייה.

מובן מאליו שלא מוצו כאן כל נושאים של הספרות העברית לילדים ולנוער, אך הנגיעה בהן דווקא במיפגש הזה היתה חשובה מאין כמוה. היא גם הניבה פירות. הספרייה הציבורית באושווינצ'ים, שבה התקיים המיפגש, אירגנה השנה "ימי ישראל", פירסמה תערוכת ספרים ישראלים והכריזה על תחרות כתיבה וציור: "מה ידוע לך על ישראל ואיך אתה מתאר לך אותה".

מספר לא קטן של מאמרים הופיעו גם בעיתונות הפולנית על המפגש באושווינצ'ים. פרופ' יואננה פאפוז'ינסקה, עורכת דיריחון על ספרים לילד, הקדישה את החוברת מס' 6 - נובמבר דצמבר 1995 - כמעט כולה למיפגש זה ומכל ההרצאות המלומדות שהושמעו בו, בחרה לסקור דווקא את היום שבו הסופרים סיפרו על עצמם.

כותבת פאפוז'ינסקה:

"... אנו מציגים לקוראינו דיווח מהיום השני של המיפגש, יום שהיה תחת סיסמה: 'סופרים על עצמם'. הוא התחיל בהענקת פרס ספרותי ע"ש יאנוש קורצ'אק לסופרת ישראלית עופרה גלברט-אבני, עבור הדומן 'קירות שלא רואים'. דברי המחברת מכילים קטע מתורגם לפולנית מהרומן הזה, אשר - אנו מקווים - בקרוב

ייראה אור בפולין בשלמותו.

"למרים עקביא - אורחת שלנו ואדם שהודות לו התקיים המיפגש כי השקיעה מאמץ רב בהכנתו מהצד הישראלי - רומן לנוער שראה אור גם בפולין 'גליה ומיקלוש' ואנו ב'גוליבר' אשתקד כתבנו עליו. אנו מזכירים זאת מכיוון שהסופרת לא הזכירה את ספרה זה כשהיא דברה על עצמה. אנו מוסיפים, שצפינו כולנו בעניין רב בסרט ביוגרפי על מרים עקביא, שהטלוויזיה הקרקובאית ערכה ואיפשרה לנו לצפות בו בוידאו.

"שם ספרה של עופרה גלברט-אבני הוא מטפורה. קירות בלתי נראים הם מחסום בין בני-אדם, והם בגויים מהצד האחד מחוסר סובלנות ומהתנשאות, ומהצד השני מקונפוזיזם, מסבילות ומחוסר חשיבה. אנו מקווים, שהמיפגש באושווינצ'ים עזר לעשות מעבר בקירות הלא-נראים שעומדים בין שתי ארצותינו."

אחרי דבריה אלה של העורכת, הודפסו ב-Guliver (שאנו סוקרים כאן), בשלמותם דברי עופרה גלברט-אבני שתורגמו לפולנית מאנגלית. עופרה הודתה על הפרס וסיפרה על פגישתה עם ספריו של יאנוש קורצ'אק, ואחר-כך על התודעותה אל חייו, כמורה וכמחנך. "אני סבורה", אמרה עופרה, "שהעם הפולני והעם היהודי חייבים להתגאות במורשתו של קורצ'אק. היא אקטואלית מאוד היום, כאשר לעינינו מאבד הציבור ערכים חשובים, והחומר מנצח את הרוח." בהמשך דבריה סיפרה עופרה על עצמה, על עבודתה בישראל כעובדת סוציאלית, ועל עבודתה הספרותית שהושפעה רבות ממקצועה הקודם. מרים קראה קטע מתורגם מתוך הספר (...) ועופרה המשיכה: "... אינני בטוחה אם ילד מבין מה זה חרם, אבל הוא יודע כשהוא מוחרם, ולכן החלטתי לספר תחילה על תולדות החרם וכאשר הילד נמצא כבר 'בתוך הרשת הזאת', המשכתי לספר לו על התנכרות ועל סטיגמה.

קריסטינה שייצקה, אחת הסופרות הפופולריות והנקראות ביותר, אשה שמקרינה חום ושופעת הומור, סיפרה מדוע היא כותבת לנוער... בהמשך דבריה סיפרה על עצמה ועל ספריה הרבים וקראה מהם קטעים. אחוים מגיבורי ספריה הם יהודים, בצורה ישירה או אלגורית: "היא (הכנרית) גרה בכלוב, צהובה כמו לימון. אכלה נוג'לים, לא היו בנמצא. בסוף אימי אמרה שצריך לשחרר אותה. 'אולי תצליח לעבוד את החומה. הרי לא כתוב על מצחה שהיא כנרית יהודיה'. חנה בכתה, והיתה כה קטנטונת, וכשאמא פתחה את הכלוב, חנה צעקה: 'היא לא תחזיק מעמד'. ציפורים אחרות יהרגו אותה... אמא היססה ולמחרת היה כבר מאוחר מדי. בערב חנה ביקשה מאבא: 'אבא'לה, תגיד קדיש, הכנרית שלנו מתה..."

מרים עקביא סיפרה על היוולדותה שלוש פעמים: פעם בקראקוב היפה והבלתי נשכחת (...), פעם שנייה בתום המלחמה האיומה היא (...), ופעם שלישית כשהתחילה לכתוב (...) ארבע מספריה תורגמו לפולנית ומוכרים בפולין (...). הסגא המשפחתית "כרמי שלי" - גם זאת מטפורה כי שם המשפחה היה וינפלד - "כרמי שלי", "נעורים בשלכת" וסיפורים ב"המחיר" כתובים מאותם החומרים הזיכרוניים-חוויתיים (...) כשאחד אחד הדחפים החזקים לכתובתם הוא החובה לתעד (...) "אלה מספרי שתורגמו וראו אור בפולין נותנים לי תחושת סיפוק מסוים, כאילו החזרתי למקומו את העולם שנחרב כאן והוצאתי אותו מאלמוניותו..."

בסוף קראה מרים אחד מסיפוריה לילדים "הרפתקה באוטובוס", שבו ילד מבין נוסעי האוטובוס, מפגין אומץ-לב אישי ונוטל על עצמו יזמה להגן על קבוצת עולים מאתיופיה, הזוכים ליחס מפלה...

מלגוז'טה מושיירוביץ': "לא קל לי אחרי מרים לספר על עצמי..." מושיירוביץ היא הסופרת לנוער בפולין. בעצמה מאירת את ספריה, גם מפרסמת בעיתונים חשובים פילטונים שמוקדשים לספרים של אחרים. אחיה, סטניסלב ברנצ'אק משורר מן החשובים בשפה הפולנית (אחרי מילוש, הרברט ושימבורסקה) ומתרגם חשוב של שירה מאנגלית. מושיירוביץ סיפרה על משפחה ועל היריבות שהיתה שנים רבות בין האח המוכשר והאחות 'שכותבה רק לילדים', עד שהשלימו ביניהם והם גאים זה בזה. בדברי הפתיחה של אחד הספרים שסקרה מושיירוביץ', היא מצאה מילים על שיטת תרפיה אמנותית לילדים, שהיתה צריכה, לפי דברי הכותבת, להיות התנסות מחייבת לכל אדם. "כאשר קראתי את המלים", אמרה מושיירוביץ', "התבהר לי שהעקרון התרפויטי מחייב למעשה את כל אדם ובוודאי הוא צריך לחייב את אלה שכותבים ספרים לילדים. כתיבה לילדים בעולם של היום צריכה, לא כל-כך כמו בעבר, למלא תפקיד חינוכי. עליה קודם-כל למלא תפקידים תרפויטיים, מכיון שהעולם של היום באמת מסודר רע ויש לו השפעה דיסטרוקטיבית על הילדים (...) כמובן שבנוסף לתפקידים דידקטיים, על הספרות למלא גם תפקידים אחרים (...) בעיקר הכירויות שונות (...) עם יופי ועם אהבה..."

בת-שבע דגן: "שורשי יצירתי נטועים בילדות, באהבה לשירה הפולנית ולסיפורים שזכורים לי עד היום..." בת-שבע סיפרה על עצמה, על שהותה באושוויץ, שגם בו למדה ולימדה שירים שכתבו האסירות (...) "יכלו לקחת לי בגדים, דברים ושערות, אך לא יכלו לקחת לי מחשבות, רגשות וחלומות..." בהמשך דבריה סיפרה בת-שבע על יום השואה בישראל, על שאלותיהם של

הילדים, שזכאים לתשובות. היא סיפרה על עבודתה כפסיכולוגית וכמרצה, ועל כך שאנו חיים בתקופה של התפתחות טכנולוגיה שיש לה לפעמים השפעות מזיקות על ילד. הגנת ההורים באמצעות שתיקה והסתרת אמת, יכולה להגביר עוד את חרדותיהם של הילדים. "הספרות", אמרה בת-שבע, "יכולה לעזור לילד להכיר את הנושא הקשה, בעזרת מודלים חיוביים שיעוררו הזדהות ואהבה לבני-אדם. בחיפוש תכנים מתאימים להעברה לילדים, כתבתי את ספרי לפעוטות: 'מה קרה בזמן השואה' ו-'צ'יקה, הכלבה בגיטו'."

סביון ליברכט, הרצאתה תורגמה בשלמותה מאנגלית והודפסה ב"גוליבר".

"... לאחרונה מתגברת בישראל יצירה בנושא השואה, באמנויות שונות. רובם של היוצרים שמתמודדים עם הנושא הם בני הניצולים, כלומר דור שני לשואה..."

סביון סיפרה איך ילדותה ונעוריה, בבית של הורים שותקים, בצל העבר, במשפחה שלא היו בה סבים וסבתות, השפיעה על כתיבתה. "... השפעת השואה על היצירה שלי אינה ניתנת להפרדה מהשפעת השואה על חיי (... הורי נולדו בפולין וניצלו משואה. לאבי היו לפני המלחמה אשה וילד - שניהם ניספו (... אינני יודעת דבר על מה שעבר עליהם. סביב הנושא הזה היתה בביתנו שתיקה מוחלטת ועד היום אינני יודעת כמה אחים ואחיות היו להורי, אינני מכירה את שמותיהם ואת גורלם, גם אינני יודעת באיזה מחנות היו הורי (... אני משערת שהובם של יוצרים שכותבים על השואה, התחנכו, כמוני, בבתיים שותקים ודווקא השתיקה היתה בשבילם גירוי ליצירה. כי הרי לכל ילד נחוץ הסבר לעולם שסובב אותו וילד שגודל בלי לקבל תשובות לשאלותיו, מתחיל בעצמו לענות ומאמן את דמיונו מהגיל הצעיר ביותר. (... ילד בבית כזה מוכרח לפתח אופני ביטוי אלטרנטיביים ואם נכיר באמנות כאמצעי לתקשור, הרי שהשתיקה באותם הבתים היא מעין מפתח מיוחד בידי הילד להיות ביום אחד אמן. יתרה מזאת: בבית כמו שלי למדתי להבין דברים בלתי אמורים, השתדלתי להבין מחשבות. היכולות האלה נעשות יום אחד מועילות. החיים עשו ממך משקיף בעל נסיון, את יכולה לראות לעומק, לצלם מצבי-רוח ומצבי-נפש ואני משוכנעת שאלה הן התכונות החשובות שלי בתור סופרת." כאן באים תיאור וניתוח סיפוריה של סביון, בעיקר "הכריתה" ו-"האירוסין של חיותה". "כשהכנתי את הרצאתי להיום, הופתעתי בעצמי לגלות מה רב הדמיון בין שני הסיפורים. (...) ועכשיו אומר משהו מזעזע: מבונן מסוים יותר קשה להיות ילד של ניצול מאשר להיות ניצול עצמו... (... הנושא על סבים ונכדים מופיע בסיפורי, לא רק באלה שנוגעים בשואה... זה מוזר, כי אני שייכת לדור שלא הכיר סבים וסבתות. על כן אני תמיד ממציאה ובעזרת הדמיון אני מנסה לפצות את עצמי על ההפסד. אני מאמינה, שלילד

נחוצים סבים כדי שיוכל להתפתח בצורה נורמלית ועל-פירוב הסבים הם אלה שמספרים מעשיות. אם לחזור לתיאוריה שלי על השתיקה, הייתי יכולה לומר, שמכיוון שלא היו לי סבים ומכיוון והורי התמידו בשתיקותם, הייתי מוכרחה לספר בעצמי את המעשיות לעצמי. ובה מתבטאת השפעת השואה על יצירתי "דורוטה טרקובסקה" - התחלתי לכתוב ספרות כשנזרקתי מעיתון קומוניסטי שבו עבדתי. בעצמי אינני יודעת מדוע פתאום התחלתי לכתוב אגדות. אולי מפני שגיליתי, שספר-אגדה יכול להיות יותר אוניברסלי מאשר ספר רגיל למבוגרים ובספר-אגדה אפשר להעביר הכל מה שכוואב..."

זופיה בשצ'ינסקה - "כתבתי, ואינני יודעת היכן נגמר סיפור לקטנים ומתחיל סיפור לגדולים ומתי להיפך..."

זביגניב בטקו - "אינני יודע אם אני סופר. אני פשוט אדם כותב..."

טרקובסקה, בשצ'ינסקה ובטקו, שלושתם סופרים מעניינים ופורים וכל אחד מהם אמר כמובן יותר על עצמו ועל כתיבתו, אך בגלל חוסר המקום (מקום מסוים הוקצב לי לרשימה זאת), לא תרגמתי את דבריהם.

מירי פז הרצתה על דמויות ילדים ביצירתו של דוד גרוסמן ועל השפעת ברונו שולץ על גרוסמן. על עצמה סיפרה מירי: "כרונולוגית היתה השפה הפולנית שפתי הראשונה, עברית - השנייה. אך חיי התגלגלו כך, שעברית היתה לראשונה. רציתי כאן להתחיל את דברי אחרת, רציתי להודות לכם עבור הלבביות והכנסת האוהדים... (...) לא מזמן קראתי מאמר נפלא מאת אדורנו, תחת כותרת: 'החינוך אחרי אושוויץ'. אדורנו מצביע על מה עלינו לעשות: אנו חייבים ללמד ולחנך את ילדינו כך שיידעו להתנגד לכל צורה של קונפורמיזם. תמיד צריך לשים לב מה חושב המיעוט, תמיד צריך לשמוע את קולו ותמיד צריך להתנגד לשלטון אלים, לכוח ולהכתבות. אני חושבת, שעבורכם, שיוצרים לילדים, זה אתגר, לכתוב בצורה שתגרום לילדי הדור הבא לא לפחד מכוח ומשלטון. אם אפילו לא יתנגדו להם, לפחות לא יפחדו. זה הכל. תודה."

יואננה פאפוז'ינסקה: "כתבתי מספר ספרים לילדים, אך היום אדבר רק על אחד, על 'קוים במתנה' - Darowane Krezki - כי זה ספר אישי מאוד ובאיזשהו אופן מתקשר עם פגישתנו היום. (...) מרים אמרה בסרט מילים שאני הבנתי אותן כך: 'עזבתם אותנו באסוננו'. זה עניין שגורם לי להתפצלות כואבת. מצד אחד זו האשמה קולקטיבית שמעוררת רצון להתנגד ולמחות. אבל מצד שני קיימת אצלנו אחריות ציבורית והעניין הזה תקוע בתוכנו, מציק לנו ומתקשר עם רגשי אשמה וחרטה. (...) זה נוגע לא רק לסופרים, גם לקוראים. בזמן ההפסקה

שוחחתי כאן עם חברותי הספרניות. כל אחת מהן אמרה שהיתה בחייה תקופה כשקראה כל הספרים על ההולוקאוסט ועל מחנות הריכוז, כי היתה מוכרחת 'לעבור את זה'. זה נסיון להבין את ההיסטוריה, להבין את עצמך ואת עמך ולחפש הצדקה, נדמה לי שזה קורה לכולם, בכל אופן זה קורה לכל האנשים הרגישים. "אך בד בבד - וכאן ברצוני להתייחס לדברים של סביון ומירי על השתיקה - התיזה על השתיקה מקבלת אישור גם בחיים שלי. המבוגרים שתקו במשך שנים. ילד שרצה משהו לדעת, נאלץ להציץ ולהאזין בסתר. משהו מהשתיקות מופיע גם ב"קווים במתנה". כתבתי את הספר אחרי שנים רבות, למרות שהוא מתייחס להתנסויות החשובות ביותר בחיי. שתקתי, ורק כשנכדי התחילו לשאול: 'סבתא, איך זה היה כשהיית קטנה?', רק אז התחלתי לרשום ונוצר הספר. 'קווים במתנה' זה כמו 'כלים שבורים'. (...) קווים במתנה' מסמלים גם 'חיים במתנה', כי יכולתי למות ולא מתתי בזמן המלחמה. ועוד אני רוצה לחזור לדברי מרים שאמרה בסרט, שהיא שייכת לאנשים שלא הספיקו להרוג אותם. גם אני הייתי ילדה כזאת שלא הספיקו להרוג אותה וכל חיי היותר מאוחרים היו כבר כמו קווים במתנה. (...) רק אחרי המלחמה נודע לי מי היו הילדים הסודיים שהיו עוברים את ביתנו ונעלמים. לילדה אחת צבעה אימי את שערותיה, כי אחרת אי אפשר היה לצאת איתה לרחוב... אנחנו, הילדים, לא ידענו מאומה והתפלאנו שאמא שלנו מקבלת איזה ילדים, כשיש לה כה רבים משלה. על מעשי הורי נודע לי אחרי שנים מספרים של ברטושבסקי ושל פרקרובה (היסטוריונים, מ.ע.), שם מוזכרים מעשי הורי. שאלנו אז את אבא, מדוע אם-כן איננו מחפשים את האנשים האלה שעזרנו להם ומדוע שלא יהיה גם לנו עץ ביד ושם בירושלים. אבי אמר אז, שאסור, כי עצם דרישת הגמול זו כבר השפלה וזה יעמיד בסימן שאלה את צידקת מעשינו. הורי כבר אינם חיים ואנו מכבדים את רצונם ושותקים. עכשיו כאן זהו המקום הראשון שאני מדברת על זה והספר 'קווים במתנה' הוא הספר הראשון והיחיד שבו כתבתי על זה."

אחר-כך עוד אמרה פרופ' פאפוז'ינסקה - שהיתה הרוח החיה והטובה בפגישה אושווינצ'ים, ומה שאמרה כתוב גם ב'גוליבר' שבעריכתה - שאז, כדי לעזור לילד יהודי אחד נחוצה היתה שדרשת שלמה של אנשים עוזרים ובשכנות שלהם כולם נתנו שכם כדי לעזור. ואני אמרתי - וגם זה כתוב באותו 'גוליבר' - שברוב המקרים, אלה שעזרו ליהודים פחדו משכניהם הפולנים יותר מאשר מהגרמנים. ואז סיפרה פאפוז'ינסקה שזכורים לה נערים פולניים שמשחקם האהוב עליהם היה לתפוס יהודים מסתתרים ולהפעיל עליהם סחיטה וטרור. "אני מודה ומתודה", אמרה פאפוז'ינסקה - שבזמן הכתיבה חשבתי על נכדי, ולא רציתי שמשוהו כזה אי פעם יגיע אליהם, ולכן לא כתבתי על זה בספר..."

March 1996, Vol XXII No. 3(87)

ISSN 0334-276X

Editor G. BERGSON

Deborah Haneviah Str.

Lev-Ram Bldg.

Jerusalem, Israel

CONTENTS

Study and Research

Personification of animals as a means for education and review regarding
 "Mr. Rabbit and his Friends" - Nina Dor, by Dr. Leah Hovev. 1

**The bi-annual meeting will take place on 25-12-95 in Jerusalem, and was
 dedicated to this year's subject - "Industry and Manufacturing".**

We are arranging four lectures to be delivered during this convention.

"Industry as perceived by children", by Avner Rottenberg. 5
 "Industry and Manufacturing", by Oded Merom. 10
 The manufacturer and client in the world of short story fables - Yardena Hadass 13
 Four books on "Industry and Manufacturing", by G. Bergson. 17

For the upcoming Holocaust Awareness Day

The Fighters of the Cracow Ghetto by Arye Bauminger - G. Bergson 26
 Recommendations by Yad V'shem, and Sifriat Poalim 29
 New books on the Holocaust 30
 Color of the Pearl - Anna Maria Yukel 32
 Yad V'shem - Recommendation to Pupil - Ada Kern 35

Review

Yardena Hadass Poems "Al Hayadaim" - Dr Yaffa Benyamini 37
 My Perfume Garden, They got her for free - Ada Kern 39
 At First Sight - G. Bergson 43
 Books are friends - Ruth Gefen Dotan. 45
 From the Bookshelf 46

Around the World

A Polish and Israeli writers conference at Auschwitz - Miriam Adavia 53
 Contents in English 60
 Contents in Hebrew 61

התוכן

עיון ומחקר

- האנשת החיות כאמצעי לחינוך ולביקורות
על "מר ארנב וחביריו" לנירה דוד מאת: לאה חובב 1

הכנס החצי-שנתי שהוקדש לתעשייה וייצור

- ארבע הרצאות שהושמעו בכנס זה:
התעשייה בעיני הילדים - אבנר רוטנברג 5
תעשייה וייצור - עודד מרום 10
היצרן והלקוח בעולם המשל הסיפורי הקצר - ירדנה הדס 13
ארבעה ספרים בנושא תעשייה וייצור - ג. ברגסון 17

לקראת יום השואה

- תנועת המרי בגטו קרקוב של אריה באומינגר - ג. ברגסון 26
המלצות של יד ושם וספרית פועלים 29
ספרים חדשים בנושא השואה 30
צבע הפנינה - אנה מריה יוקל - הקדמה 32
סיורים ביד ושם - עדה קרן 35

ביקורת

- עיון בשירה של ירדנה הדס "על הידים" - יפה בנימיני 37
"ילדת האפרסמון", "אותה קיבלו חיים" - עדה קרן 39
מבט ראשון - ג. ברגסון 43
ספרים הם ידידים - רות גפן דותן 45
ממדף הספרים 46

משוט בעולם

- כנס סופרים פולניים וישראלים באושוץ - מרים עקביא 53
תוכן באנגלית 60
תוכן בעברית 61

המשתתפים בחוברת

ג'רשון ברגסון - חוקר ספרות ילדים ונוער, משרד החינוך והתרבות. ד"ר יפה בנימיני -
אוניברסיטת תל-אביב. רות גפן-דותן - מכללת תל-חי, חוקרת ספרות ילדים. ירדנה הדס -
מרצה, סופרת ומבקרת, מכללת בית ברל. ד"ר לאה חובב - מרצה, מבקרת, חוקרת ספרות
ילדים. עודד מרום - אל"מ (מילואים) סופר. מרים עקביא - סופרת. אבנר רוטנברג - עירית
ירושלים. עדה קרן - משרד החינוך והתרבות.